

ETNOGENÉZA SLOVANOV, ICH MIGRÁCIE NA ZÁPAD A POČIATKY ZÁPADOSLOVANSKÝCH NÁRODOV¹

Peter ŠALKOVSKÝ

Abstract: *Ethnogenesis of slavs and their migration at the west and beginnings of western-slav nations.* The paper deals with the state of research of the beginnings of a large group of tribes called in the 6th century by the ancient authors as “Sclavini, Anti, Veneti”, from the 9th century with its own name - “Slovene, slovenski narod, slovensko plemja”. They called themselves Slavs in the 9th - 11th centuries, although they also used many tribal or regional names.

Nowadays, unprepared, alive, though contradictory, only two main concepts of Slavic origin can be considered: 1. Autochthonic Western theory represents an opinion on the original settlements of the Slavs between Oder and Vistula, and contemplates the participation in the formation of the Slavs from some local mostly Germanic cultures of Roman times, but the above-mentioned territories have been left in the 5th century; 2. Most European researchers are more likely to model the eastern (allochonic) concept of Slavic origin and their subsequent migration to Central, Western, Southern and Eastern Europe. According to that, the Slavic crystallization took place in the area bounded by the upper Vistula and the Carpathians in the west and the central flow of Dnieper in the east. By the new archaeological researches grows the number of archaeological complexes in which exist precisely dated Slavic components from 5th century together with elements of previous cultures mainly Kyjev and part of Chernyakhov culture.

Slavic migrations running since the end of the 5th century. to the territories of Byzantium, the former Roman provinces and their northern periphery are historically indisputable. After consolidation in new homelands, the “common Prasloven” language gradually began to develop and culture developed through the emerging tribal and superhuman identity into the identities of the individual Slavic nations. In this process, the Western Slavs first came to their own ethnic identity with the tribes that managed to create their own early “states” - the Czech and Polish kingdoms, some of them being assimilated and extinct. The bases for further progress in the research of the ethnogenesis of Slavs and Slavic nations provide a combination of research in linguistics, history, archaeology, anthropology and genetics.

Key words: Ethnogenesis. Ethnicity. Slavs. Western Slavs. Middle East Europe. Migration period. Early Middle Ages.

Vznik tejto štúdie inšpirovalo viacero faktorov, hlavným bol stav doterajšieho bádania o najstarších dejinách Slovanov, najmä jeho rôznorodá, meniac sa, rozporuplná až protirečiacia si interpretácia a prezentácia v odbornej, alternatívnej „odbornej“ i laickej verejnosti. Od čias prvej veľkolepej vedeckej syntézy Slovanských starožitností L. Niederleho (1902 – 1925) vznikol, najmä v druhej polovici 20. storočia

---

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV – 16 – 0449 a projektu VEGA SAV 2/0075/16.

(ďalej stor.), postupne celý rad vedeckých, vedecko-populárnych i laických monografií o starších dejinách Slovanov celkove či o ich hlavných vetvách – východnej, južnej a západnej,² tak z pier archeológov, historikov i lingvistov. Tieto pokusy boli

- 2 Okrem ojedinelých výnimiek je uvedený iba výber z najdôležitejších prác vydaných po roku 1985: BARAN, Vlodimir Danylovič (Red): *Etnokulturnaya karta territorii Ukrainской SSR v I tys. n. e.* Kiev : Naukova dumka, 1985; BARAN, Vlodimir Danylovič. Venedy, sklavyiny ta anty u svitli archeolohiji. In Zofia Kurnatowska – Hana Kóčka-Krenz (eds.). *Kraje slowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum.* Poznań : PTPN, 1998, s. 38 – 49; BARFORD, Paul. *The early Slavs. Culture and society in early medieval Eastern Europe.* London : The British Museum Press, 2001; BERANOVA, Magdalena. *Slované.* Praha : Libri, 2000; BŁAŻEJEWSKI, Artur. *Starożytni Słowianie.* Wrocław : Ossolineum, 2007; BRATHER, Sebastian. *Archäologie der westlichen Slawen: Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im früh- und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa.* Berlin – New York : Walter de Gruyter, 2009; CURTA, Florin. *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500 – 700.* Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2001; DULINICZ Marek. *Frühe Slawen im Gebiet zwischen unterer Weichsel und Elbe. Eine archäologische Studie.* Neumünster : Wachholtz Verlag, 2006; EISNER, Jan. *Rukověť slovanské archeologie.* Praha : Academia, 1966; LABUDA, Gerard – TABACZYŃSKI, Stanisław (Hrsg): *Studia nad etnogenezem Słowian i kultury Europy wczesnośredniowiecznej 1 – 2.* Festschr. Witold Hensel, Wrocław u. a. 1987, 1988; GODŁOWSKI, Kazimierz – PARCZEWSKI, Michał: *Pierwotne siedziby Słowian.* Wybór pism pod redakcją Michała Parczewskiego. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000; HERRMANN, Joachim. (ed.). *Welt der Slawen: Geschichte, Gesellschaft, Kultur.* Leipzig/Jena/Berlin : Verlag G. H. Beck, 1986; CHROPOVSKÝ, Bohuslav. *Slované. Historický, politický a kulturní vývoj a význam.* Praha : Orbis, 1989; KLANICA, Zdeněk: *Počátky slovanského osídlení našich zemí.* Praha : Academia, 1986; LABUDA, Gerhard: *Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna. Antologia tekstów źródłowych.* Poznań : Wydaw. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk : Sorus, 1999; LAMPRECHT, Arnošt: *Praslovanština.* Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987; LECIEJEWICZ, Lech: *Słowianie zachodni. Z dziejów tworzenia się średniowiecznej Europy.* Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989; MESIARKIN, Adam: *Prehľad pohľadov na etnogenézu Slovanov: Hľadanie pravlasti jazykovedou a archeológiou,* In *Štúdie k slovenským dejinám.* Historia nova II/2, Bratislava : Filozofická fakulta UK, 2011, s. 9 – 27; NIEDERLE, Lubor. *Život starých Slovanů I/1.* Praha : Bursík & Kohout, 1911; NIEDERLE, Lubor. *Život starých Slovanů I/2.* Praha : Bursík & Kohout, 1913; NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti. Život starých Slovanů III – 1.* Praha : Bursík & Kohout, 1921; NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti. Život starých Slovanů III – 2.* Praha : Bursík & Kohout, 1925; NIEDERLE, Lubor. *Rukověť slovanských starožitností.* Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953; PARCZEWSKI, Michał. *Die Anfänge der früslawischen Kultur in Polen.* Wien, Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, 1993; PARCZEWSKI, Michał – KACZANOWSKI, Piotr (ed.). *Archeologia o początkach Słowian.* Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005; PLETERSKI, Andrej. *Etnogeneza Slovanov: Obrisi trenutnega stanja arheoloških raziskav.* Ljubljana : Filoz. Fak., Odd. za Arheologijo, 1990; POPOWSKA – TABORSKA, Hanna. *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka.* Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991; RUSEK, Jerzy – BORYŚ, Wiesław (Red). *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad.* Warszawa : Wydawnictwo Energeia, 1998; SALAMON, Maciej – STRZELCZYK, Jerzy (red.). *Wędrowka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu,* Kraków : Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2010; SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane v drevnosti.* Moskva : Institut archeologii RAN, 1994; SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane v rannem srednevekovje.* Moskva : Institut archeologii RAN,

zákonite podmienené a ovplyvnené dobou svojho vzniku, teda stavom postupne sa rozvíjajúceho archeologického bádania ale i spoločensko-politickou situáciou rámcovanou výsledkami oboch svetových vojen, vznikom a zánikom socialistického systému a následných postsocialistických demokracií v stredovýchodnej Európe. Mali rôzne formálne podoby a napísané boli na báze rôznych metodických postupov a teoretických východísk, z rôznych uhlov pohľadu, formované jednotlivými vedeckými prúdmi ale aj osobnými filozofickými a svetonázorovými predstavami autorov alebo aj ich národnosťou.³ Práce koncipované ako všeobecné dejiny či archeológia Slovanov zákonite nemohli preniknúť hlbšie, k detailom a špecifikám vývoja jednotlivých slovanských vetiev a národov.

Časť z nich bola už v dobe svojho vzniku kritizovaná a odmietaná, časť bola akceptovaná, ale postupne s rozmachom bádania historických vied, hlavne archeológie starne, ustupuje pred vedeckou kritikou, je korigovaná, dopĺňovaná novými faktami, ale i prevratnými interpretáciami postavenými na báze prírodných vied a nasadení modernej techniky. Ich novšia „postsocialistická“ časť reprezentuje hlavné prúdy prirodzene metodologicky i metodicky pluralizovaného moderného vedeckého bádania.⁴

V posledných desaťročiach aj vďaka minimalizácii politickej formovaného bádania (alebo aj spestreniu politickej scény) i takmer neobmedzeným publikačným možnostiam vzniklo mnoho vedecko-populárnych, ale aj neodborných prác či už monografií, štúdií, novinových a internetových článkov o pôvode, dejinách a etnicom vývoji Slovanov i jednotlivých slovanských národov a vzrastá aj počet publikácií nekritických nadšencov, diletantov, ale aj široko, niekedy dokonca multidisciplinárne vzdelaných ľudí, ktoré sú ale neprehľadné, s komplikovanou argumentáciou ťažko pochopiteľnou či verifikovateľnou. Slovanov, resp. v našom prostredí Slovákov často prehnane glorifikujú, zámerne tendenčne heroizujú ich národné dejiny na úkor iných národov. Nechýbajú ani vedecky ničím nedoložené až rozprávkové historiky o pôvode a zvláštnej kultúrnej úlohe Slovanov či Slovákov v dávných časoch doby bronzovej či dokonca kamennej a to nielen v Európe ale aj v rôznych vzdialených častiach sveta. Pokusy, pochopiteľné ešte možno v 18. – 19. stor., ktoré ale dnes možno označiť iba za fantazmagórie, hľadať dávných Slovanov či aj Slovákov, Poliakov, Čechov medzi niektorými germánskymi kmeňmi (Svébi, Vandali...), ale aj

1995; SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane. Istoriko-arheologičeskoe issledovanie*. Moskva : Jazyki slav. kultury 2002; *Słownik starożytności słowiańskich*. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII. T 1 – 8. Wrocław – Warszawa – Kraków 1961– 1996; STRZELCZYK, Jerzy. *Od Prąsłowian do Polaków. Dzieje narodu i państwa polskiego*, t. I i II. Kraków : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1987; URBAŃCZYK, Przemysław (Ed). „Neslované“ o počátcích Slovanů. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2011; TRUBAČEV, Oleg Nikolajevič. *Etnogenez i kul'tura drevnejšich Slavjan*. Moskva : Lingvističeskije issledovanija, 1991.

- 3 Existuje samozrejme i nespočetné množstvo čiastkových štúdií či špecializovaných zborníkov k etnogenéze Slovanov a ich vývoju v jednotlivých krajinách stredovýchodnej Európy.
- 4 Pozri napr. KUNA, Martin (ed): *Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznání*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2007, s. 21 – 22; RENFREW, Colin – BAHN, Paul (eds.). *Archaeology: Key Concepts*. London and New York : Routledge, 2005.

Sumermi, Chetitmi či Etruskami, dokonca v Číne, Amerike i v Grónsku (!) trestuhodným spôsobom deformujú ešte krehké historické vedomie širokej verejnosti.⁵

Konštrukcie tzv. alternatívnych vykladačov histórie často komplikovane kombinujú „výsledky“ viacerých vedných disciplín, ale zväčša nemajú vecné, jasne formulované a overiteľné argumenty, a preto bolo by zbytočnou stratou času ich jednu po druhej eliminovať. Preto im vedecké bádanie nevenuje pozornosť, iba ich dôrazne odmieta. Príležitostne na ne reagujú vzdelanejší odborné zainteresovaní laici, novinári a blogisti, hlavne v rámci internetových diskusných fór.⁶ Nie výnimočne ide o oprášené zastarané, väčšinou vedeckého sveta už dávno opustené, ad acta odložené a zabudnuté hypotézy, ktoré sa prezentujú v novom šate, ako nová či staronová vedecky dokázaná pravda alternatívnych vykladačov histórie.

Na druhej strane inšpiráciou k napísaniu tejto štúdie v pozitívnom zmysle bol rozrastajúci sa počet občianskych, študentských i poloprofesionálnych záujmových združení a organizácií rôzneho druhu i rôznych sociálnych sietí zvlášť na internete, ktoré sa o staršie národné dejiny i počiatky Slovanov úprimne zaujímajú. Ide najmä o vlastivedno-historicky orientované komunity, prejavujúce záujem o jednotlivé druhy archeologických lokalít a nové výskumy alebo aj skupiny zamerané na poznanie rôznych sfér hmotnej i duchovnej kultúry, zvykov, tradícií, hudby či náboženstva starých Slovanov. Výnimočné nie sú ani rôzne ekologicko-experimentálne aktivity, amatérske či poloprofesionálne spolky venujúce sa včasnostredovekým spôsobom hospodárenia, výroby či prípravy potravín, lovu, výcviku dravých vtákov, šperkárstvu, výrobe zbraní alebo vojenstvu, ktoré sa o staršie dejiny zaujímajú a hľadajú v nich inšpirácie pre svoje pracovné či voľnočasové aktivity. Mnohé z nich spravujú zaujímavé a stále sa zdokonaľujúce internetové stránky, ktoré

5 Napr.: <http://aryanrebel.files.wordpress.com/2008/04/o-slovanech-uplne-jinak.pdf>; <http://www.veneti.info/>; <http://www.tajnedejiny.sgo.sk/>; <http://www.blackfox.estranky.sk/clanky/historia/anti-veneti-sarmati-slovania.html>; <http://sclabonia.sk/2011/07/veneti-mena-ako-dokaz/#more-2618>; <http://svatopluk.blg.cz/STAROSLOVENSKA-RISA.html>; <http://sclabonia.sk/>).

6 Niekedy ich vlastní autori nazývajú „utajené dejiny“, „zakázané dejiny“ – aby navodili dojem, že sa pred nami niekto snaží utajiť slávnu históriu Slovanov či Slovákov, počas ktorej ovládali celú Európu, občas aj iné kontinenty. Iní používajú historickú metódu výskumu, ktorú nazývajú „čítanie“, ktorou vycítia konštrukcie, pri ktorých doslova zostáva rozum stáť a ktoré by nebolo vhodné rozprávať ani svojim vnukom ako rozprávky. Napríklad „celá Európa prakticky hovorila staroslovienskym jazykom, v podstate tie naše pôvodné územia čo boli, to siahalo od Baltu po Jadran, tá organizácia našej spoločnosti bola úplne dokonalá skoro... všetci ľudia v našej kultúre boli gramotní, všetci ľudia vedeli písať a čítať... dokumenty o tom existujú“. Alebo „Našu kultúru prijali aj Indovia („pred pár tisíc rokmi pred našim letopočtom“), „Atlantída – ako ju nazývame dnes – bola v skutočnosti nazývaná Antlania, pretože bola osídlená časťou Slovano-Árijcov. Bol to veľký ostrov v Strednej Amerike, na ktorom však došlo k premiešaniu sa s ľuďmi červenej rasy. Bola to pasca, dlhodoba a cielavedome pripravovaná sociálnymi parazitmi – kozmickými banditami. Ľudia červenej rasy mali nižšie «evolučné číslo» ako Atlanfania a vo väčšine prípadov nazerali na činy prisťahovalcov ako na zázraky, ba samotných prisťahovalcov považovali za Bohov!“ Viac pozri napr. v: <https://dennikn.sk/blog/zlaty-fond-slovenskych-internetov-3-alternativne-historie-slovanov/>

vznikajú aj pri jednotlivých archeoskanzenoch, múzeách v prírode či regionálnych múzeách.⁷

Keďže ako celok sa už stáva kvantum publikovaných informácií na tému Slovanov, zvlášť západných, nielen pre bežného človeka či informovaného laika ale aj pre odborné kruhy takmer neprehľadné je táto práca určená nielen pre odborníkov z oblasti archeológie a historiografie, ale aj pre univerzitné a stredoškolské vzdelávanie a tiež pre široké spektrum ostatných záujemcov o históriu Slovanov. Môže byť inšpiratívna aj pre muzeálnu a environmentálnu sféru v procesoch vlastivednej, osvetovej a pamiatkovo ochranárskej činnosti.

Vniknutý prehľad zložitej problematiky najstarších dejín západných Slovanov iste nie je vyčerpávajúci, komplexná inventarizácia a verifikácia iba hlavných doterajších poznatkov z pertraktovanej oblasti je už nad sily jednotlivca. No i z priestorových dôvodov musel byť text obmedzený na hlavné informácie, vynechané boli staršie, už výskumom prekonané či okrajové závery. V procese tvorby trvajúcom isté obdobie (prerušované v rokoch 2014 – 2018) ťažko bolo zohľadniť všetky najnovšie diela, každoročne vychádzajúce v stredoeurópskych krajinách, ktoré sa do slovenských knižníc dostávajú s istým, niekedy až dvoj – troj-ročným sklzom. Niektoré medzery našťastie stále intenzívnejšie vyplňajú práce rôznym spôsobom publikované či sprístupnené na internete.

Z dôvodu úspory miesta a pre lepšiu čitateľnosť textu, hlavne tam, kde ide o obecne známe lokality, či bádáním väčšinou akceptované názory, je snaha po citovaní iba hlavných zdrojových prác alebo prehľadov, ktoré zväčša obsahujú odkazy na detailnejšie či staršie publikované pramene.

Napriek svojim „rezervám“ má táto práca skromnú ambíciu stať sa hoci malým stavebným kameňom do mozaiky dejín⁸, ktorú sa snaží archeológia spolu s ostatnými historickými vedami postupne z rôznych uhlov pohľadu rekonštruovať, ale aj spolukonstruovať s cieľom poznať a reštituovať kultúrne a politické hodnoty minulosti v prospech prítomnosti a budúcnosti.

K problémom etnicitej identity a možnostiam archeológie i iných vied v bádani etnicity, etník a národov

Pri bádani etnogenéz národov všeobecne, resp. identifikácii prejavov etnicity rôznych kolektívnych identít (kmeňov, raných štátov, ríš) boli možnosti archeológie už v minulosti pokladané za značne obmedzené, pretože archeológia pracuje iba so zločkami zachovanej materiálnej kultúry, ku ktorej väčšinou úplne chýbajú nemateriálne zložky kultúry. Je nepochybné, že materiálna kultúra je schopná do istej

7 Napr.: <http://cea.livinghistory.cz/zivotvm/>, <http://slawenburgen.npage.de/>; <http://www.hradiska.sk/>; <http://staramorava.euweb.cz/>, <http://www.archeolog.cz/lokality/>, <http://www.e-stredovek.cz/view.php?cisloclanku=2009060001>; <http://www.ucebnice-dejepisu.ic.cz/>; <http://www.dazbogovivnuci.estranky.sk/>, <http://www.rodolesie.sk/>; <http://www.slovane.cz/>; <http://velkomoravane.cz/>; <http://leva-net.webnode.cz/chronologie/a9-vedicke-symbyoly/slovanske-nemecko/a.d.>

8 Obzvlášť na rozdiel od tých, ktoré si príliš sebakritickí či inak motivovaní autori, ponechávajú v rukopise, alebo iba v plánoch.

miery odrážať etnicitu, avšak jej vznik a zmeny sa dávajú do súvislosti prevažne so zmenami v sfére hospodárskej, sociálnej a politickej alebo ich možno interpretovať aj ako reakcie na zmenené prírodné a životné podmienky. Aj tie prvky materiálnej kultúry, ktoré v zásade môžu byť nositeľmi informácie o etnicite, môžu byť a sú často interpretovateľné aj inak – ako vojnová korisť, predmet obchodu, výmeny či dar alebo naznačujú možnosť interakcií a vzájomných kontaktov rôzneho druhu medzi jednotlivými kmeňmi, kultúrami, resp. týmito interakciami či importom ideí alebo technológií iniciované zmeny v hospodárskej či spoločenskej sfére.⁹

Pripúšťa sa však, že jednotlivé, starostlivo vybrané znaky z daného celku archeologických artefaktov i celé nálezové komplexy môžu naznačovať vyjadrenie skupinovej príslušnosti, avšak tieto sa vo väčšine prípadov nemusia zhodovať s tzv. etnickými signálmi, ktoré by mohli prispieť k objasneniu etnickej príslušnosti svojich nositeľov.¹⁰ Zdá sa, že na základe analýzy archeologického materiálu, teda hlavne podobností, či opakovane sa vyskytujúcich formálne či kvalitatívne blízkych prvkov, znakov a javov, nemožno jednoznačne určiť etnickú príslušnosť jedincov či skupín obyvateľstva. Možno ale objasniť existujúce priestorové štruktúry, teda vymedziť jednotlivé archeologické kultúry a ich súčasti. Tieto priestorové štruktúry poskytovali priestor pre komunikáciu a práve preto existujú predpoklady, že sa v nich mohol vyvinúť určitý druh kolektívnej identity – najčastejšie kmeňové spoločenstvo. Komunikácia, bez ktorej túto kolektívnu identitu nebolo možné dosiahnuť si vyžadovala spoločný dorozumievací prostriedok. Existenciu vzájomne zrozumiteľného jazyka máme, v písomnej podobe, doloženú už u niektorých vyspelých neolitických kultúr. Aj keď je z histórie i súčasnosti známe, že tento atribút – spoločný jazyk pre vznik a vymedzenie etnickej skupiny, nie je úplne nevyhnutný a dokonca sa časom môže podstatne zmeniť či nahradiť iným jazykom, je predsa len jedným z činiteľov významne sa podieľajúcim na progrese organizácie komunít a ich etnogenéze.

Ak by sme uznali za jediné správne a vedecké tvrdenia, že etnicitu jedincov či skupín možno spoľahlivo určiť iba na základe priameho svedectva skúmaných jedincov a skupín,¹¹ resp. pripustiť skepticky, že všetky archeologické nálezy nezmiernené priamo v písomných zdrojoch zostávajú bezmenné a teda etnicky nedefinovateľné,¹² naozaj môžeme zabudnúť na bádanie v oblasti etnicity nielen pravekých, ale akýchkoľvek nežijúcich jedincov (okrem jedincov, ktorých etnicita bola

-
- 9 MÜLLER, Johan. Materielle Kultur, Territorialität und Bedeutungsinhalte von Identitäten: die Wirkung verdichteter Kommunikationsräume. In Dirk Krausse – Oliver Nakoinz (Hrsg.). *Kulturraum und Territorialität. Archäologische Theorien*. Rahden 2009, s. 95 – 106.
  - 10 SOMMER, Ulrike. Materielle Kultur und Ethnizität – eine sinnlose Fragestellung? In Ulrich Veit – Tobias L. Kienlin – Christop Kümmel – Siegfried Schmidt (Hrsg.): *Spuren und Botschaften: Interpretationen materieller Kultur. Tübinger Archäologische Taschenbücher 4*, Münster – München – Berlin : Waxmann 2003, s. 212.
  - 11 DAVIDOVIC, Antonia: Kulturanthropologische und archäologische Kulturkonzepte – Ein Vergleich. In *Zur Aktualität der Ethnischen Deutung in der Archäologie. 116 Präsentation der Ergebnisse. Projektstudium WS 2007/08-SS 2008*, s. 13 – 14; <http://www.hu-berlin.de/studium/reform/projektstudien/aktualitaetarcheologie>
  - 12 SCHREIBER, Stefan. Theoretische und methodische Grundlagen der Kulturwissenschaften – Ergebnisse, Probleme und Ausblicke 2007 – 2008. In Denitsa Dimitrova – Nicole Kühn – Angela Pencheva – Stefan Schreiber – Evelina Teneva – Marina Unger – Arianna

nejakým spôsobom písomne či na iných nosičoch dát) dôveryhodne zaznamenaná, zabudnúť. A mali by sme následne odstrániť z odbornej literatúry všetky „etnické“ názvy a termíny vo vzťahu k materiálnej kultúre, sídliskám, pohrebiskám, kmeňom či iným predštatným i štátnym útvarom. Teda nepoužívať termíny ako keltské, germánske, slovanské, staromaďarské, longobardské či kvádske, ale často ani franské, saské, anglické sídlisko, pohrebisko, osídlenie či dokonca keltský meč či kopija, germánsky sax, gótska spona, avarský luk, slovanská keramika atď.

Taktiež tvrdenia, že jazyk nemožno klásť na rovinu s kultúrou a etnicitou, národom, sú v zásade správne, pretože neplatia absolútne, čo dokladá napríklad existencia národa Írov, Bosniakov, či Kurdov, ale ak sa takýto názor uplatňuje príliš rigorózne a úzkoprso, vedie k úplne zjavným absurditám až popieraniam mnohokrát preukázanej reality.

Napriek spomenutým, v súčasnosti prevažujúcim skeptickým názorom na možnosti prínosu kultúry materiálnej povahy k skúmaniu etnicity, nemožno pokusy v tomto smere jednoznačne a explicitne vylúčiť. Pre archeológiu je v tejto oblasti však nevyhnutná spolupráca najmä s lingvistikou. Obzvlášť jazykové certifikáty a kvalifikované lingvistické štúdie môžu mať mimoriadny význam pri formulovaní výrokov o historických etnických komunitách.¹³

Etnické skupiny boli i sú dynamickými jednotkami, ktoré sa menia ako v čase, tak v priestore, rovnako ako sa menia hranice medzi jednotlivými etnickými skupinami a stupňom intenzity vnímania vlastnej etnickej identity.¹⁴ Jednotlivé archeologické kultúry sa nezhodujú, resp. sa nemusia presne zhodovať s jednotlivými etnikami, okrem iného i preto, že každá konkrétna archeologická kultúra (jej obsahová i časopriestorová definícia) je konštrukt vytvorený za účelom archeologickej klasifikácie a rekonštrukcie, konštrukt, ktorý nemožno stotožniť s inými klasifikačnými jednotkami či systémami jednotiek lingvistických, politických alebo etnických.¹⁵

Môžeme oprávnene predpokladať, že v praveku ani v protohistorickom období neexistovali žiadne pôvodné ani vývojom postupne vzniknuté veľké a jednotné etnicity, národy či pranárody. V rámci Európy teda neexistovala žiadna veľká etnicita ilýrska, trácka, keltská, germánska, baltská, či slovanská, aj keď nepochybne všetky tieto veľké etnické, jazykové skupiny mali v globále príbuzný pôvod a prajazyk. Pracovne by sa možno dali nazvať protoetnikami, bazálnymi jazykovo-kultúrnymi vetvami veľkej jazykovej rodiny, v tomto prípade praindoeurópskej (Obr. 1).¹⁶

Takýchto fylogenetických skupín (jazykových rodín) celosvetovo lingvistika definovala viac než štyridsať a okrem nich takmer dvojnásobný počet tzv. neklasifiko-

---

Zischow (eds). *Zur Aktualität der ethnischen Deutung in der Archäologie. Präsentation der Ergebnisse*. Projektutorium WS 2007/08 – SS 2008, s. 3 – 12.

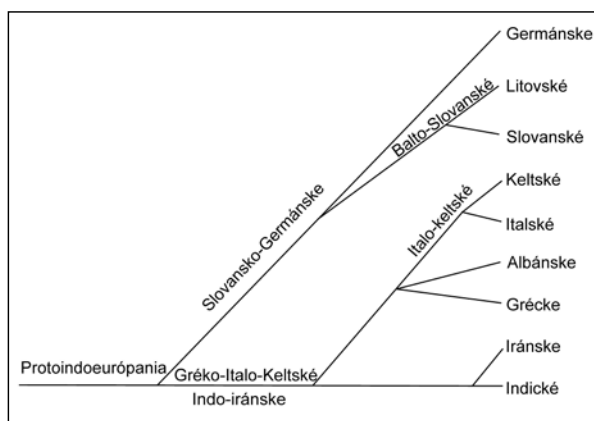
- 13 Napr. čo sa týka Keltov: SIMS-WILLIAMS, Patrick. *Ancient Celtic Place-Names in Europe and Asia Minor*. Oxford & Malden (MA) : Blackwell, 2006.
- 14 JONES, Siân. *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*. London 1997, s. 109 – 110.
- 15 COLLIS, John. Celtic myths. *Antiquity* 71, 1997, s. 195 – 201; COLLIS, John. *The Celts: origins, myths & inventions*. Stroud : The History Press, 2003.
- 16 Podľa ŚTRZELCZYK, Jerzy. *Od Praslavian do Polaków. Dzieje narodu i państwa polskiego*, t. I i II. Kraków : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1987. s. 9. (upravené)

vaných a izolovaných jazykov. Historický vývoj jazykových rodín, vrátane indoeurópskej, smeroval k oddeľovaniu skupín, ich fragmentáciám a vznikaníu samostatných jazykov a dialektov. Z ich nositeľov, jednotlivých kmeňov a etník iba menšina sa podarilo udržať kolektívne etnické povedomie a cez rôzne stredoveké mocenské útvary sa vyvinúť do samostatných novodobých moderných národov.

Napríklad keltské jazyky sa najprv oddelili do vetvy grécko-italo-keltskej, tá sa vyvíjala do dvoch vetiev grécko-albánskej a italo-keltskej, aby v ďalších storočiach došlo k osamostatneniu sa keltčiny a jej rozčleneniu postupne až na 17, dnes už väčšinou nežijúcich starých keltských jazykov.¹⁷

Slovanské jazyky a národy historicky i dnes patria k najvýznamnejším a najpočetnejším v Európe. V rámci európskych jazykov popri skupine jazykov románskych (napr. Taliani, Španieli, Francúzi, Rumuni), germánskych (napr. Nemci, Angličania, Dáni, Švédci) patria slovanské jazyky, a teda Slovania, čo do počtu žijúcich hovorcov, dnes medzi najpočetnejšie populácie strednej a východnej Európy. Popri tom obývajú aj časť južnej Európy a niektoré časti Ázie. Iba v súčasne jestvujúcich 13 štátoch s väčšinovým slovanským obyvateľstvom (Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Česko, Macedónsko, Čierna Hora, Poľsko, Rusko, Srbsko, Slovensko, Slovinsko a Ukrajina) žije na ploche takmer 20 miliónov km² okolo 300 miliónov obyvateľov, väčšinou hovoriacich slovanskými jazykmi a ich dialektmi.

Z hľadiska etnickej a jazykovej príbuznosti sa súčasnou lingvistikou na základe vedecky presne definovaných jazykových znakov ale i z kultúrnohistorického hľadiska Slovania delia na východných – Bielorusi, Rusi, Rusíni, Ukrajinci; južných – Bulhari, Bosniaci, Čiernohorci, Gorani, Chorváti, Macedónci, Slovinci, Srbi a západných – Česi, Kašubovia, Lužickí Srbi, Moravania, Poliaci, pomoranskí Slovinci¹⁸ a Slováci. Existencia týchto národov je už dnes (zväčša) nepopierateľným faktom (Obr. 2).¹⁹

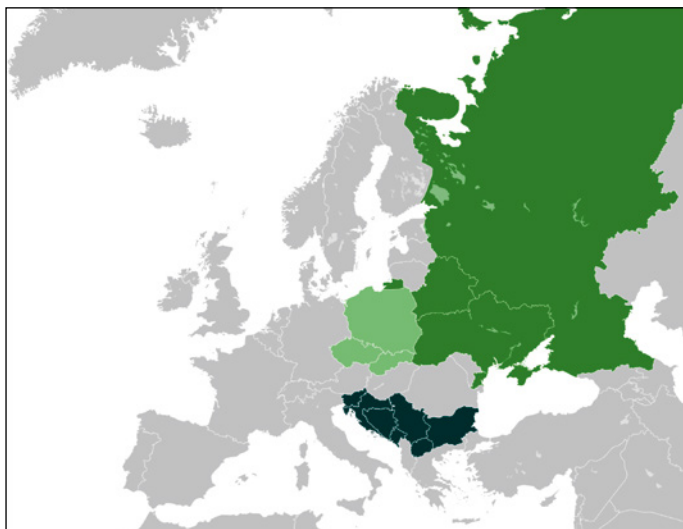

Obr. 1
Slovanské jazyky v rámci rodokmeňa
indoeurópskych jazykov.

17 STIFTER, David. *Old Celtic Languages*, obr. III.1 – 4. In https://www.univie.ac.at/lindogermanistik/download/Stifter/oldcelt2008_1_general.pdf

18 V súčasnosti už prakticky ako kolektívna identita neexistujúci, po porážke fašistického Nemecka, do vojenských zložiek, ktorého sa títo v nemecko-poľskom pomedzí na pobreží Baltiku žijúci drobný národ, čiastočne násilne (za kolaboráciu) čiastočne dobrovoľne rozplynul do viacerých európskych i amerických krajín.

19 https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovansk%C3%A9_jazyky; <https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovania>; https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slavic_europe.svg

Obr. 2

1 – štáty, v ktorých sú národným jazykom jazyky západoslovanské, 2 – štáty, v ktorých sú národným jazykom jazyky východoslovanské, 3 – štáty, v ktorých sú národným jazykom jazyky juhoslovanské.

Ak sa netrvá na dodržaní všetkých, ale iba väčšiny podmienok definície či vzniku národa, mohlo by sa pravdepodobne aj pre prednovoveké spoločenstvá ľudí žijúce spoločne v nadkmeňovom štádiu vývoja, ťažiskovo na geograficky vymedzenom území, vedomé si svojej spolupatričnosti, hovoriace príbuzným jazykom, teda formované určitými konkrétnymi biologickými, jazykovými i mocenskými činiteľmi, združenými alebo v procese združovania sa okolo centrálnej politickej či kultúrnej inštitúcie, namiesto alebo popri názve etnikum, z pohľadu historicko-etnologického používať aj termín národ.²¹ Zaiste existoval rozdiel medzi národmi praveku či včasného stredoveku a národmi modernými, dnešnými.

Nakoniec už R. W. Seton-Watson napísal, že po svojom celoživotnom štúdiu nacionalizmu prišiel k záveru, že hoci nemožno podať vedeckú definíciu národa, treba priznať, že tento jav existoval a existuje. Konštatoval: „Jediné, čo môžem povedať, je, že určitý národ existuje, ak sa značný počet ľudí v určitom spoločenstve považuje za príslušníkov jedného národa a vystupuje, ako by boli jeden národ. Nie je potrebné, aby sa celé obyvateľstvo cítilo tak, alebo tak vystupovalo a taktiež sa nedá dogmaticky určiť, aké minimálne percento obyvateľstva je k tomu potrebné. Ak značne veľká skupina verí v príslušnosť k určitému národu, možno hovoriť o národnom povedomí.“²²

20 KARLSSON, Ingmar. *Európa a národy – európsky národ alebo Európa národov?* Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1998, s. 16.

21 MARSINA, Richard – MULÍK, Peter (ed.). *Etnogenéza Slovákov*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 12 – 20.

22 KARLSSON, Ingmar. *Európa a národy – európsky národ alebo Európa národov?* Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1998, s. 60.

Pokiaľ sa týka Slovanov, vieme z domácich i cudzích stredovekých písomných prameňov, že pocit určitej jednoty medzi skupinami slovanských národov, pocit ich odlišnosti od skupiny národov stredomorských, románskych a germánskych, existoval už oddávna a neobmedzoval sa len na okruh ľudí, ktorí čítali a písali. Základom tejto spolupatričnosti zaiste bol dodnes ľahko porozumiteľný príbuzný (a pôvodne spoločný) jazyk, resp. iba veľmi malé rozdiely medzi jednotlivými slovanskými jazykmi počas celého stredoveku a vlastne až dodnes. A hoci je projekcia „slovanskej myšlienky“ tak, ako bola chápaná v 19. stor., do staršieho obdobia anachronizmom, je

bezpečne doložené, že koncept spriaznenosti slovanských regiónov je prítomný už v stredovekých písomných prameňoch.²³ Znamená to, že existencia a názov etnickej skupiny či akéhosi veľkého protonároda Slovanov nie je výmyslom novovekých historikov a archeológov. A ak germánske kmene doby sťahovania národov boli súčasníkmi považovaní za *nationes* – národy, a sami si svoju príslušnosť k svojmu celku uvedomovali,²⁴ niet dôvodu prečo by sme tento pojem nemohli používať aj na historických Slovanov, resp. aj ich hlavné kmene či kmeňové zoskupenia. Genéza, vznik, premeny a v niektorých prípadoch i zánik jednotlivých slovanských jazykov a národov je samostatná široká problematika skúmaná hlavne rôznymi odborníkmi jazykovedy a histórie a bola, je i bude náplňou premnohých štúdií i monografií.²⁵ (Obr. 3).

Viacere európske a v rámci nich i niektoré slovanské národy rástli pod vplyvom existencie a pôsobenia šiestich hlavných faktorov: mali vládnuce dynastie, štáty (nech už sa menovali vojvodstvá, kniežatstvá, kráľovstvá, cisárstva), územné zoskupenia (mestá, provincie, župy, kastelanáty), kultúrne elity a inštitúcie (kláštorné školy, univerzity), náboženské inštitúcie (arcibiskupstvá, biskupstvá, dekanáty atď.)

Obr. 3
Územné rozšírenie hovorcov jednotlivých slovanských jazykov.

23 LEŠNIWSKA, Dorota. Kým byli Slované pro naše předky? Kořeny „slovanské myšlenky“ v české a polské historiografii před polovinou 18. století. In *Studia mediaevalia Pragensia* 11. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2012, s. 251.

24 Platí to aj o dnešných národoch nielen nemeckom, ale i dánskom, švédskom, nórskom i ďalších, ktorých germánsky pôvod dnes nikto nespochybňuje.

25 https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovani#/media/File:Slavic_languages-BLANK.png – upravené, schématicizované.

a ich autority,²⁶ ako aj samotné rastúce národy, u ktorých sa stihol vyvinúť aspoň zárodok národného povedomia a národnej identity skôr, než bola formulovaná vlastná doktrína o národnom štáte.²⁷ Síce nie vždy, v plnom rozsahu a kontinuálne ich suverenita pretrvala až do vytvorenia terajších moderných štátov. Naopak kontinuita mnohých „štátov“ bola viackrát na kratšie či dlhšie obdobie prerušená. Komplikovaným vývojom prešlo hlavne Poľsko. Ďalšia skupina moderných národných štátov vznikla v posledných desaťročiach na územiach a z národov či etník, ktoré síce majú dlhodobú kontinuitu osídlenia určitého územia, spoločný (blízky) jazyk, kultúru, zvyky a obvykle aj náboženstvo a prípadne aj v bližšej či vzdialenej minulosti mala alebo sa pokúšala o založenie vlastného národného štátu avšak chýbala im, resp. nedospeli k trvalejšej existencii štátnych inštitúcií a organizácií (štátny aparát, právny poriadok, ozbrojená moc) potrebných k dosiahnutiu medzinárodnej právnej subjektivity a zvrchovanosti (napr. Slovensko, Chorvátsko, Slovinsko, Srbsko, Macedónia, Čierna Hora). Je pravdou, že vo väčšine týchto krajín sa v 19. stor. iba začalo konštituovať to, čo sa označuje termínom „moderné národy“ a predtým tu boli rozšírené viac lokálne a regionálne väzby ako národné hoci kontinuita osídlenia osobitým slovanským substrátom bola už vtedy vzdelanejším vrstvám známa z historických prameňov, resp. prvých pokusov o ich spracovanie romantickou historiografiou a následne v priebehu 20. stor. bola na jadrových územiach doložená i archeologicky, resp. kombináciou výskumov historických vied. Srbské i chorvátske územia boli dlho rozdelené na niekoľko častí a to najmä medzi Rakúsko a Uhorsko, Slovensko sa stalo na tisícročie súčasťou Uhorska, resp. polyetnickej rakúsko-uhorskej monarchie. Dochované stredoveké tradície, legendy i národné historiografické konštrukcie o spoločnej slávnej minulosti prispeli k začatiu emancipačných národných hnutí a formulovaniu národno-štátnych koncepcií²⁸ nielen slovenských, srbských, chorvátskych, poľských, českých, ukrajinských, ale i niektorých západoeurópskych národov, ktoré už mali rôzne dlhé „predštátne“ a „ranoštátne“ dejiny za sebou. Aj Slováci a Slovensko (územie obývané Slovákmi, slovenské etnické územie) ako historicko-politická individualita a požiadavky na ústavné uznanie národnej identity boli definované pomerne neskoro,²⁹ no majú podobne ako mnohé iné súveké národy či národnosti, žijúce dosiaľ v rámci multietnických štátov ako menšinové etnikum, na vlastnom etnickom území aj v štátnopolitickom zmysle právo na svoju vlastnú národno-štátnu identitu.

Je interesantné, ako to historická realita ukázala, že samotný jazyk vždy nestačí alebo ani nie je potrebný na definovanie národa. Napríklad na Balkáne, obzvlášť

---

26 POMIAN, Krzysztof. *Europa i jej narody*. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1992.

27 KARLSSON, Ingmar. *Európa a národy – európsky národ alebo Európa národov?* Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1998, s. 7.

28 KOVÁČ, Dušan. Nacionalizmus 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 45, 1997, č. 1, s. 77 – 84.

29 PODRIMAVSKÝ, Milan. Myšlienka národnej identity Slovákov 1848 – 1914, *Dejiny. internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, 2010/1, s. 176 – 191; > http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2010.pdf; VEREŠŠ, Marián. *Slovensko. Formovanie sa územia a národa*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2005 a ď.

na území Bosny a Hercegoviny, sa nakoniec presadil ako kľúčový element pri definovaní národa faktor náboženstva. Bosna a Hercegovina bola silne islamizovaná v 15. a 16. stor. Od konca 19. a začiatku 20. stor. sa tu jazykový nacionalizmus postupne menil na etnický, bázou etnicity sa tu nestal príbuzný slovanský jazyk, ale náboženstvo, etnické a kultúrne tradície prevzaté slovanskou bázou obyvateľstva od tureckých dobyvateľov.³⁰

Slovania – ich pôvod, etnogenéza a archeologicko-historické počiatky

Pôvod a vývoj kultúrno-etnickej identity Slovanov stále zostáva predmetom diskusií širokého spektra bádateľov – archeológov, historikov, lingvistov, historických demografov, antropológov a najnovšie i genetikov.

Pôvod a význam pomenovania Slovanov

Slovania ako jedna z mnohých skupín európskych etník či národov sa na scéne dejín objavili v polovici 1. tisícročia n. l. náhle, na územiach na severovýchod od podunajských hraníc Byzancie ako veľký celok pozostávajúci z troch veľkých kultúrno-geografických zoskupení (pravdepodobne) skupín kmeňov, bez toho, aby nás jediná historická správa informovala spoľahlivo o jeho pôvode. Rúškom tajomstva zostáva stále zahmlený aj samotný význam pomenovania Slovanov.

Prvýkrát máme názvy, ktoré používali na označenie Slovanov cudzinci, doložené v prvej polovici 6. stor. u Prokopia, Jordana a Pseudocesaria Naziánskeho. U nich aj v iných latinských a gréckych kronikách a letopisoch 6. – 7. stor. sú Slovania označovaní ako „*Sclavini, Sclaveni, Sclavi, genere Sclavinorum*“, v počiatkových fázach alebo alternatívne aj ako tri celky „*Sclavini, Anti, Veneti či Venedi*“, ale je sporné, či sa posledné dva názvy naozaj vždy vzťahujú na Slovanov.³¹ Ich pôvod ani názvy v týchto prameňoch nie sú jednoznačne vysvetlené, čo však nie je nič výnimočné, naopak vzťahuje sa na mnohé, ak nie väčšinu národov.

Vlastné pomenovanie – „*Slovene, slovenin, slovenski narod, slovensko plemja*“, poznáme od 9. stor. z najstarších slovanských písomností. Sami seba tak nazývali

30 Obyvateľstvo štátu Bosny a Hercegoviny, rozdeleného ale na dva územné celky Federáciu BaH a Republiku Srbskú, sa v súčasnosti nazýva Bosniaci alebo Bosňania, tvorení sú však troma identitami – národmi: Bosniakmi v užšom zmysle (bosnianskymi Moslimami (48 %), Srbmi (37,1 %) a Chorvátmi (14,3 %). Bosnianski moslimovia hovoria bosniančinou, slovanským jazykom, ktorý sa od štandardnej srbochorvátčiny líši predovšetkým väčším množstvom turkizmov v slovnej zásobe, inak je jeho gramatika skoro totožná so srbochorvátčinou. Či niekedy vznikne aj skutočný národ Bosniakov s jedným spoločným štátnym jazykom je otázne, pretože kultúrne a náboženské roztrojenie obyvateľstva pretrváva. https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Bosny_a_Hercegoviny; HLADKÝ, Ladislav. Bosenští Muslimové (Bosňáci) – proces vzniku národa. *Historický obzor* 1997, 8 (5/6), 112 – 118.

31 STRZELCZYK, Jerzy. Etnogeneza Słowian w świetle źródeł pisanych. In Parczewski, Michał – Kaczanowski, Piotr (eds.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 19 – 30.

v 9. – 11. stor. všetci Slovania,³² hoci popri tom používali aj veľké množstvo kmeňových, resp. regionálnych geografických názvov. Iba z územia západných Slovanov ich v 9. stor. uvádza prameň známy ako Geograf Bavorský okolo 50 (napr. *Obodriti, Veleti, Ukrani, Linoni, Havolani, Srbi, Glomači, Slezani, Lužičani, Opolani, Holasici, Česi, Moravani, Vislani* a i.). Etymológia týchto kmeňových pomenovaní je tiež už viac než storočie predmetom častých jazykovedných i historických diskusií, mnoho údajov k dejinám slovanských kmeňov máme i z 10. – 12. stor., najmä k severozápadným (polabsko-pomorským) a východoslovanským kmeňom.³³

Hlavný názov *Sclaveni*, resp. *Sloveni* má viacero výkladov. Niektoré z nich sú romantické, amatérske, zjavne nepravdepodobné, očividne lingvisticky a historicky nelogické vysvetlenia a zväčša odborníkmi už dávno spochybnené, alebo vyvrátené pokusy.

Staršie výklady napríklad vysvetľujú pôvod pomenovania Slovanov od vlastného mena „*Slavo*“, názvu miesta „*Slovy*“ (ktoré však nepoznáme) alebo prídavného mena „*sláva, slávni*“ (lat. *gloriosi*), či zdanlivo podobných slov z cudzích jazykov – „*slow*“ (angl. – kľudný, pomalý, nedbalý, „*Silvanus*“ – teda Lesan (lat. *silva* – les), pochádzajúci z lesov či vyznávač rímskeho boha Silvanusa; „*Svebi, Suevi*“ (germánsky kmeň – Kvádi) atď.³⁴

Pomerne rozšírený je aj výklad (stredoangl. „*sclave*“, starofr. „*esclaf*“, stredolat. „*sclavus*“, neskoogr. „*Sklabos*“), ako pôvodné pomenovanie aplikované na Slovanov vo vojnách zajatých a zotročených, ktoré sa neskoršie malo posunúť aj na pomenovanie otrokov vôbec. Hanlivé pomenovanie cudzincov zvonka nie je nič výnimočné (barbari = brblajúci, Nemci = nemí, džauri = nemoslímovia, dokonca aj v čínštine má celý rad výrazov pre cudzie kmene hanlivé konotácie, ktoré sú na prvý pohľad

32 Pôvodne praraslov: „slověnin“, mn. *slověne, sr. – lat. *Sclaveni* „slavyane“ (Niederle), tr. – grec. *Sthlabēnoi* (mn.). Všeobecne: mn. *slavyáne*, ukr. *slav'yanín*, st. – rus. *slověne* – meno východoslovanského kmeňa blízko Novgoroda, *slavyane*, st. – slav. *slověne*, *slověnsk* – vo vzťahu k slav. kmeňu pri Solúne, bulh. *slověnin*, sloven. *slověnski* „slovenski“, čes. „slovanský“, „slavyanskiy“, Slované „slavyane“, slovensky Slováčok „slovak“, Slovenka „slovačka“, Slovensko „Slovakia“, poľsky *Słowianie* mn. „slavyane“, kashub. *słowiński* „přibaltiysko-slovinskiy“ (v Pomorí), polab. *slüövenskë* (VASMER, Max. *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1987/3. Heidelberg: Publisher Carl Winter – Universitätsverlag 1987, s. 664 – 665)

33 Napr. NALEPA, Jerzy. O nowszym ujęciu problematyki plemion słowiańskich u „Geografa Bawarskiego“. Uwagi krytyczne. In *Slavia Occidentalis* 60, 2003, s. 9 – 63; RUCHHÖFT, Fred. *Vom slawischen Stammesgebiet zur deutschen Vogtei*. Die Entwicklung der Territorien in Ostholstein, Lauenburg, Mecklenburg und Vorpommern im Mittelalter. In *Felix Biermann – Thomas Terberger (Hrsg.). Archäologie und Geschichte im Ostseeraum 4. Leidorf – Rahden : VML Vlg Marie*, 2008; SEDOV, Valentin Vasilievič. *Vostočnyje Sloviane v VI – XIII vv.* Moskva : Nauka, 1982.

34 Prehľad pozri: VASMER, Max. *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1987/3. Heidelberg : Publisher Carl Winter – Universitätsverlag 1987, s. 664 – 665; ONDRUŠ, Štefan. Keď Sloven znamenalo Slovan. In P. Mulík (ed.): *Slovo o slove. K niektorým problémom slovenskej historickej terminológie*. Bratislava : Bernoláková spoločnosť, 2001; MARSINA, Richard – MULÍK, Peter (Eds.): *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. 2. vydanie. Martin : Matica slovenská 2011; BAČIĆ, Jakov. SLAV: The origin and meaning of the ethnonym. In *Slovene Studies* 9/1 – 2, 1987, s. 33 – 41.

zrejme a svedčia o pohrdlivom postoji starovekých Číňanov voči cudzím národom. Ide predovšetkým o „zvieracie“ radikály u čínskych znakov – napr. „červ“ u Man či „pes“ u Di atď.³⁵).

Je ale očividne nepravdepodobné, že by hociktoré etnikum sa nejako hanlivo samo pomenovalo, či si takýto hanlivý názov osvojilo od Byzantíncov ako názov pre otrokov³⁶ akúsi „otrockú identitu“ a tento byzantský vynález sa potom ešte rozšíril, resp. boli ochotné si ho druhotne osvojiť desiatky kmeňov (ktoré inak mali vlastné názvy) na takom obrovskom priestore od Balkánu po Baltik a od Labe až za Dneper, ako to vysvetľujú niektorí bádatelia.³⁷ Nehľadiac na to, že názov „*Sclavene*“ použil Jordanes pre označenie obyvateľstva na širokom priestore medzi dolným Dunajom, Vislou a Dnestrom už v prvej polovici 6. stor., teda skôr než sa slovanskí bojovníci masovejšie spolu s Avarmi dostali do kontaktu z Byzanciou, či už ako nájazdníci, zajatci, otroci alebo v službách ríše.

Historická lingvistika úplne nezávisle na archeologických svedectvách a rýdzo formálnymi prostriedkami preukázala úzku spriaznenosť praslovanského jazyka z jazykmi baltskými i značnú príbuznosť jednotlivých slovanských jazykov navzájom. Upierať slovanským národom a jazykom právo patriť medzi „slovanské“ je preto nezmysel. Tam, kde sa podobné snahy prejavujú, možno vystupujú na povrch hlboko uložené emócie (pocity vyvolávajúce obranu či agresiu) alebo aj politicky motivované ideológie (šovinizmus, imperializmus, rasizmus), ktoré zodpovedajú skôr duchu 19. než 21. stor.

Pôvodne názov Slovanov musel mať iný význam vzniknutý v etnogenetickom jadre, ktorý si expandujúci Slovania ako hlavné pomenovanie podržali na celom značne rozsiahlom území druhotne osídlenom. Za pravdepodobnú sa pokladá hypotéza, že praslovanské názvy „*slověninъ, slověne*“, lat. „*Sclaveni*“ by mohli byť odvodené od názvu rieky či jazera „*Slava, Slavje*“ (napr. Slavut, Slavuta, Slavutič – staré názvy rieky Dneper, Sluja – prítok Vazuzy; poľskej rieky Sława, Sławica; litovskej dediny Šlavėnai na rieke Šlavė), resp. z názvu voda, tieč (z indoeurópskeho slovného kmeňa „**kleu-*“, gr. „*Kleu*“, lat. „*Cluere*“, litovsky „*Sala-Šlúoju*“ – vo význame tiečť, plynúť, očisťovať (spodobňovanie sleu – slav), teda ľudia žijúci pri vode. Tento výklad by podporovala aj teória, že Slovania pôvodne (tak ako je to doložené písomnými prameňmi pre neskoršie storočia stredoveku i po dnes) skutočne obývali jazerné a močaristé oblasti mimoriadne bohaté na vodu, medzi riekami Pripjať a Dneper

35 JONES, Richard Wyn. „The Image of the Barbarian in Medieval Europe.“ *In Comparative Studies in Society and History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971, vol. 13, no. 4, s. 376 – 407. SLOBODNÍK, Martin. „Čína a ‚barbari‘ – stereotypy v zobrazovaní ‚iného‘.“ In Viktor Krupa (ed.). *Orient a Okcident v kontaktoch a konfrontáciách*. Bratislava: Veda 1999, s. 90 – 101.

36 Nehľadiac na to, že otroci a otroctvo existovali už od najstarších civilizácií a i v samotnej Rímskej ríši a Byzancii boli státisíce otrokov veľmi rôznorodého rasového, etnického i geografického pôvodu, takmer z každej dobytej krajiny či porazenej armády.

37 CURTA, Florin. *The Making of the Slavs*. History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500 – 700. Cambridge: Cambridge University Press 2001, s. 119, 277 – 292.

a mnohými ich prítokmi, dodnes zachované ako obrovské Pinské močiare³⁸ na rozmedzí Bieloruska, Ukrajiny a Ruska (podrobne rozvedené u Vasmera).³⁹

Iná skupina jazykovedcov sa kloní k variantnému názoru, že pomenovanie „*Slovän*“ je odvodené od podstatného mena slovo (verbum), „*Slav*“ – ten, ktorému je rozumieť, s príponou -än-. Etnické meno „*Slovän*“ malo potom dostať v gréčtine podobu „*Sklavén, Sklavénoi*“. Analogicky malo byť odvodené slovanské pomenovanie Nemcov, od praslovanského adjektíva „*näm*“, ktoré malo význam brblajúci, nezrozumiteľne hovoriaci, nemý. Teda „*Slováni*“ by boli tí, čo si pomocou slov rozumejú a Nemci tí, ktorí nehovoria (po slovansky), teda akoby boli nemí. Aj starí Gréci nazvali nezrozumiteľne hovoriacich cudzincov slovom „*Barbaroi, Barbaros*“, čo má paralely aj v staroindickom „*barbara*“ – brblajúci a do latinčiny prešlo ako „*barbarus*“.⁴⁰

Ďalšia príbuzná, a tiež vcelku konzistentná, interpretácia⁴¹ odvádza pomenovanie Slovanov z indoeurópskeho základu „*Sárvaḥ*“ (celý, zdravý), resp. gr. „*Soluos*“, tocharsky „*salu*“ (celý, všetok), taliansky „*Salv*“ (zdravý) (spodobňovanie „*solu – salv – slav*“). Teda Slovania ako ľudia patriaci k celku, ku všetkým, celý národ, svoji. S tým by mohlo korešpondovať aj vysvetlenie maďarského názvu pre podunajských Slovanov (Slovákov) – „*Tot*“ vyvádzané tiež zo slova celý (gótsky „*diuta*“, latinsky „*totus*“, staropruský „*touto*“, starotaliansky „*tauta*“), t. j. tiež všetci z nás, všetci z celku, svoji.⁴²

Predpokladáme, že budúci lingvistický výskum prinesie nové argumenty pre potvrdenie práve z niektorej z troch vyššie uvedených hypotéz. S najvyššou pravdepodobnosťou buď pre odvodenie od názvu voda (z indoeurópskeho slovného kmeňa **kleu-*, spodobňovaním *sleu – slav*), teda ľudia žijúci pri vode, vodných tokoch a jazerách alebo od základu celý, všetci z celku, všetci z nás, naši, svoji (z indoeurópskeho základu „*Sárvaḥ*“ (celý, zdravý), gr. „*Soluos*“, spodobňovaním „*solu – salv – slav*“), podobne ako tomu bolo u našich západných susedov – Nemcov.⁴³

38 Rozprestierajúce sa na rozlohe približne ako Slovensko.

39 VASMER, Max. *Russisches etymologisches Wörterbuch 1987/3*. Heidelberg: Publisher Carl Winter – Universitätsverlag, 1987, s. 664 – 665.

40 ONDRUŠ, Štefan. Keď Sloven znamenalo Slovan. In Peter Mulík (ed.). *Slovo o slove*. K niektorým problémom slovenskej historickej terminológie. Bratislava : Bernoláková spoločnosť, 2001, s. 112.

41 KUNSTMANN, Heinrich. *Die Slaven. Ihr Name, ihre Wanderung nach Europa und die Anfänge der russischen Geschichte in historisch-onomastischer Sicht*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1996. V iných ohľadoch ide o celkom pomýlenú prácu.

42 Analogické pomenovanie germánski Allamani = všetci ľudia, muži.

43 Dnešnému nemeckému Deutsch zodpovedalo v starej nemčine „*diutisc*“. Nemci sa starým indoeurópskym slovom „*teut – tout*“ nazvali a uvedomili ako ľud v opozícii voči Rimanom ako pánom. „*Teutoni*“ označovalo nemecký ľud. Talianske „*Tedesco*“ je Nemeč. Keltské staroirské „*touth*“, bretónske „*tud*“ označuje ľud, ľudí. Menom „*Deutsch*“ sa ale Nemci pomenovali až okolo roku 1000 – [https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsch_\(Etymologie\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsch_(Etymologie)); <https://www.dwds.de/wb/deutsch>.

Pôvod a pravlasť Slovanov

Behom storočí sa názory na pôvod Slovanov, miesto ich pravlasti, ich etnogenézu i dobu kedy prebehla, značne rozchádzali, pretože antickí autori nám o nich spreď polovice 6. stor. nezanechali takmer žiadne informácie. Keďže sídlili veľmi ďaleko, nestali sa predmetom vojenského ani obchodného záujmu Grékov ani Rimanov a nebol dôvod sa o nich zaujímať ani písať.

Až neskoro rímsky spisovateľ gótskeho pôvodu *Jordanes* v prvej polovici 6. stor. vo svojej knihe *O pôvode a dejinách Gótov* ako prvý opisuje Slovanov ako početné obyvateľstvo, sídliace na obrovských priestoroch vymedzených na severe prameňmi Visly v severovýchodných Karpatoch, líniou pozdĺž oblúku Karpát k vtedajšej dunajskej hranici Byzancie na juhu a juhozápade, a na východ siahajúce až k ďalekému Dnepru. Jeho často citované slová, pokladané za najstaršiu bezpečnú zmienku o Slovanoch boli: „*V tejto Skýtii hneď na začiatku od západu je usadený kmeň Gepidov, ktorý je obkolesený mohutnými a známymi riekami. Totiž na jej severe a severozápade sa rozlieva Tisa; na juhu však ju pretína sám mohutný Dunaj, na východe Flutausis (pravdepodobne Olt)⁴⁴, ktorý dravý a plný krúťňav prudko sa valí do toku Dunaja. Medzi nimi sa rozprestiera Dácia v podobe venca ovinutá strmými Alpami (Karpatti), pozdĺž ktorých na ľavom svahu, čo smeruje na sever, a to od prameňa rieky Visly na nesmiernych priestoroch sa usadil početný kmeň Venetov. Hoci sa im mená teraz menia podľa rôznych rodov a sídlisk, nazývajú sa predovšetkým Sklavenmi a Antami. Sklaveni sídlia v priestore od mesta Novietunum (asi Noviedunum – zaniknuté mesto na dolnom Dunaji – dnes Drново pri Lublane) a jazera, ktoré sa nazýva Mursianske (asi bažiny pri ústí Drávy do Dunaja pri antickej Murse – dnes Osijek), až po Danastar (Dnester) a na severe až po Visklu (Vislu)“. Títo namiesto miest majú močiare a lesy. Anti však, ktorí sú z nich najzdatnejší, tam, kde sa Pontské (Čierne) more zahýba, rozprestierajú sa od Dnestra až po Dneper, ktoré rieky sú od seba vzdialené mnohými stanovišťami. Na pobreží oceána (Baltiku) však, kde sa tok rieky Visly vlieva tromi ústiami, usadení sú Vidivarovia pozostávajúci z rôznych kmeňov; za nimi pobrežie oceána obývajú ďalej Estovia, vcelku pokojný druh ľudí. Na juh od nich je usadený veľmi udatný kmeň Akatzirov, nepoznajúci obilie, ktorý sa živí chovom dobytky a lovom. Za nimi za Pontským (Čiernym) morom sa rozprestierajú (pôvodné) sídla Bulharov“.⁴⁵ V knihe XXIII uvádza ešte *Jordanes*, že „... hoci títo... pochádzali z jedného rodu, dali si teraz tri názvy a to Veneti, Antovia a Sklaveni“.⁴⁶*

Jordanes vlastne neopisuje miesta prvotného rozšírenia Slovanov, ani ich pôvod. Zachytil obraz Slovanmi osídleného priestoru až v štádiu začiatkov ich migrácií

44 Olt prameniáci vo Východných Karpatoch, vo výške okolo 1 440 m n. m., a preto so značne dravým tokom (na rozdiel od východnejšieho Prutu, v antike známeho ako „Pyretus“). Územia Gepidov v prvej tretine 6. stor. ležali v oblasti západne od Scythie Minor (Dobruďža), ohraničené veľkými riekami, na severe Tisou (Tisia, Pathissus), na juhu Dunajom (Danubius) a na východe Oltom (Flutausis) prúdiacim do Dunaja (JORDANES, *Getica*, Kniha V, § 33 – <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html#V>).

45 JORDANES: *Gótské dejiny / Římské dejiny*. Přel. Stanislav Doležal, Praha Argo, 2012, Kniha V., § 30 – 38; <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html#V>; RATKOŠ, Peter. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 27 – 29.

46 <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html#XXIII>.

Obr. 4

Interpretácia Jordanovho opisu rozsídlenia Slovanov v 1. polovici 6. stor. a historická situácia známa z kombinácie písomných a archeologických prameňov v 6. stor. pred rokom 568.

vom brehu Dunaja, blízko ústia Moravy, k Varnom na Baltickom mori a neskoršie k Dánom na sever a ich dlhá cesta až na pobrežie Severného mora viedla cez všetky slovanské národy („*cuncti Sclavenorum populi*“) i pustými krajinami.⁴⁹ Zdá sa ale, že táto dlhá cesta⁵⁰ viedla práve cez Jordanesom opisované územia: t. j. z dolného Dunaja (od srbskej rieky Moravy), severozápadne pozdĺž Prutu alebo Podnestrím okolo Karpát, krížom cez horné Povolšie, ďalej na severozápad cez vtedy ešte puste (Germánmi opustené) poľské a severonemecké nížiny.⁵¹

smerom na západ a juh až k byzantským hraniciam na dolnom Dunaji, trvajúcich pravdepodobne už niekoľko rokov (Obr. 4).⁴⁷ V tejto dobe severnejšie územia medzi Sávou a Drávou patrili ešte Longobardom, v Potisí a v Sedmohradsku sídlili ešte Gepidi.

V rovnakej dobe sa zmieňuje o Slovanoch Prokopios z *Caesarey*, ktorý vo svojej knihe *O vojne gótskej* (*De bello Gotico*).⁴⁸ Píše, že v roku 512 sa presunul národ Herulov z krajiny na ľa-

47 PARCZEWSKI, Michał. Podstawy lokalizacji pierwotnych siedzib Słowian, In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, obr. 2; ŠALKOVSKÝ, Peter. *Detva. Praveké a včasnohistorické hradisko k dávnym dejinám Slovenska*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 2009. Archeologické pamätníky Slovenska, Tomus 10, obr. 65 – upravené.

48 PROKOPIOS Z KAISAREIE: *Válka s Góty*. Z řečtiny přeložil Pavel Beneš. Praha : Odeon, 1985.

49 BRZÓSTKOWSKA, Alina – SWOBODA, Wincenty. *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, z. 2: Pisarze z V – X wieku, Seria Grecka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1989.

50 Hoci v súčasnosti jestvujú ešte tri iné výklady (posledný TŘEŠTÍK, Dušan. Půchod prv-ních Slovanů do českých zemí v letech 510 – 535. In *Český časopis historický* XCIV, 1996, s. 263) možného smeru pochodu Herulov, uvažujúce aj o prechode cez severné oblasti Karpatskej kotliny, Moravu a Čechy, resp. Poľsko.

51 FUSEK, Gabriel. Frühe Slawen im Mitteldonauegebiet. In Jan Bemmann – Michael Schmauder (Hrsg.). *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Band 11. Bonn : Dr. Rudolf Habelt GmbH, 2008, s. 645, obr. 2.

Pokiaľ sa týka predchádzajúceho obdobia prvej polovice 1. tisícročia – niektorí autori vyvádzajú zo sprostredkovaných opisov konfliktov Antov, ktorí v poslednej štvrtine 4. stor. ešte sídlili v Pričiernomorí a južnej Ukrajine s Ostrogótmi,⁵² že vtedy azda títo (slovanskí?) Anti sídlili pravdepodobne niekde severne od týchto Gótotov a južne od baltských Estov (pravdepodobne ako súčasť čerňachovskej kultúry). Údaje o Antoch spred 6. stor., nie sú však jednoznačne interpretovateľné, podobne ako nie je dokázateľné, že s Jordandovými Vinidmi majú niečo spoločné s Plíniom, Tacitom a Ptolemaiom na viacerých miestach zmieňovaní Venedovia z 1. – 4. stor. n. l., lokalizovaní pod východné pobrežia Baltiku. Títo sú síce vo viacerých slavistických štúdiách považovaní za Slovanov, polemická však nie je len ich lokalizácia, ale aj etnická príslušnosť.⁵³ Za doterajšieho stavu bádania nemožno vierohodne preukázať ani či títo Venedi boli neznámym starým (keltským i negermánskym) etnikom, keltským či germánskym kmeňom alebo už baltizovanou či slavizovanou populáciou. Iba jednou z hypotéz zostáva, že na prelome letopočtov to mohli byť najskôr viac či menej príbuzné keltské, germánske či ilýrske etniká, sčasti migrujúce na západ a sčasti v 4. – 6. stor. sa podieľajúce na vzniku Baltov a Slovanov. Ale istotu tu však nemáme.

Aj preto sa názory bádateľov opierajúce sa o tieto i ďalšie, mladšie historické pramene, na miesto slovanskej pravlasti, pôvod a etnogenézu i dobu, kedy prebehla, značne od počiatku rozchádzali i rozchádzajú.

Najstaršie výklady pôvodu Slovanov siahajú do prelomu 11. a 12. stor. k *Nestorovej kronike – Povesti vremennych let*, vychádzajúcej z biblických textov o pôvode národov v Babylónii a po ich rozsídlení o pôvodnej vlasti Slovanov v oblasti dolného a stredného Dunaja či aj do ruských „sarmatských“ nížin.⁵⁴ Nestorova kronika inšpirovala aj mnohých iných, najmä českých a poľských, kronikárov a učencov 13. – 16. stor. (Dalimil, Kadlubek, Boguslaw, Długosz, Pešina, Dubravius, Matyáš zo Sudet, Dobner).⁵⁵ Podľa týchto neskoršie rôzne kreovaných výkladov Nestora sa Slo-

52 <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html# XLVIII>; *Jordanes, GETICA, Kniha XLVIII, § 247*.

53 Další Veneti sídlili podľa antických prameňov v 1. tis. pr. n. l. v severnej Itálii (Venécia) a boli starovekým indoeurópskym etnikom blízkym italickým kmeňom. Iní boli keltským kmeňom sídliacim v Bretónsku v roku 56 pr. n. l. porobení Rímom. Zdá sa, že názvy „Veneta, Venedae, Veneto, Venedi“ (v latinčine), „Ouenedai“ (v gréčtine) pochádzajú z koreňa pre „biele, belavé, blankytné“ – KOLENDO Jerzy, *Wenetowie w Europie środkowej i wschodniej. Lokalizacja i rzeczywistość*. In *Przegląd Historyczny*, 75, 1984, 4, Warszawa: Muzeum Historii Polski, 1984, s. 637 – 653; KOLENDO, Jerzy. *Wenetowie a Słowianie, in Spór o Słowian*, Warszawa, 1986, 23 – 28; KOLENDO, Jerzy. *Pustki osadnicze w Europie barbarzyńskiej według przekazów autorów antycznych*. In *Przegląd Historyczny* 78/3, Warszawa: Muzeum Historii Polski 1987, s. 357 – 374; LABUDA, Gerard. *Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna antologia tekstów źródłowych*. Poznań: Wydawn. Poznańskie Tow. Przyjaciół Nauk. 2003.

54 KUZMÍK, Jozef. *Slovník starovekých a stredovekých autorov prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi*. Martin: Matica Slovenská, 1983, s. 230 – 233 – tu bohaté odkazy na súhrnné i kritické staršie vydania v rôznych jazykoch.

55 Prehľadne MEŘÍNSKÝ, Zdeněk. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I*. Brno: Libri, 2002.

vania na ceste z Babylónie sťahovali popri Čiernom mori smerom na sever, usadili sa v južnom Rusku a odtiaľ postupovali ďalej na západ v dvoch hlavných prúdoch – južným pozdĺž Čierneho mora do Podunajska a Balkán a severným ponad Karapty k Baltiku a i do Čiech. Tu sú korene aj mladších teórií balkánskych a sarmatských a počiatkové delenie Slovanov na dve vetvy južných a severných, ktoré vlastne na rôznych odborných úrovniach inštruovali ešte aj popredných predstaviteľov romantického autochtonizmu v 19. stor. (Schlözer, Šafárik, Ketrazyński, W. a E. Boguslawski.) a občas tak jazykovedcov, ako i archeológov až dodnes.⁵⁶ Podľa novších interpretácií „*Povešť vremenných let*“ pravdepodobne iba zaznamenala tradíciu migračných pohybov Slovanov na dolnom Podunajsku, známych z viacerých prameňov zo 6. stor.⁵⁷

Nové smerovanie bádania etnogenézy má svoje počiatky už v závere 18. stor. zásluhou európskeho osvietenstva, po nástupe racionalistického poňatia dejín. Vznik vedeckého bádania opierajúceho sa v protiklade k tradičnému biblickému výkladu historických udalostí o analýzu dostupných faktov, malo pozitívny vplyv i na riešenie problematiky počiatkov Slovanov.

Množstvo teórií, ktoré v priebehu 19. stor. k slovanskej etnogenéze vznikli a boli publikované, zhodnotil v prvej veľkej syntéze, v rokoch 1902 – 1925 český vedec Lubor Niederle. Jeho monumentálne, pôvodne 11-zväzkové, dielo *Slovanské starožitnosti* (neskôr upravené na dva zväzky, známe tiež ako *Rukověť slovanských starožitností* – tzv. Eisnerovo vydanie z roku 1953)⁵⁸ bolo dielom európskej kvality a hodnoty, preložené do radu jazykov, malo nemálo pokračovateľov a je dodnes je vysoko cenené.

Niederle prijal hlavné výsledky vtedajšej jazykovedy, že etnogenéza Slovanov, rovnako ako aj väčšiny európskych národov, súvisí so zložitým procesom diferenciácie praindoeurópskej jazykovej skupiny, resp. jej západných nárečových areálov (ilýrsky, grécky, italický, keltský, germánsky, baltoslovanský), sprevádzaným súčasne integráciou a asimiláciou mnohých iných kultúr a jazykových zložiek. Porovnávacími štúdiami rozšírenia geografických, hydrologických, floristických (názvy pohorí, riek, drevín) i iných základných slov sa zistilo, že praslovančina bola najužšie spojená s prabaltštinou, ale zachovala si aj istú príbuznosť so starotráchtinou (arménštinou) a s indo-iráňštinou. Z toho sa logicky usúdilo, že existovali Baltoslo-

56 Ketrazyński (v roku 1868) dokazoval slavinitu Tacitových Svébov a iných etník Germánie v Porýní. Wilhelm Boguslawski (1887) hľadal Slovanov v Cézarovej Galii (stotožňoval Ariovist = Jarovít, Markomani = Moravia a pod.). Ewald Boguslawski, jazykovedec – v *Historii Slowian* (1888) nielenže stotožnil Slovanov s Venetmi, ale aj inými galskými či germánskymi kmeňmi – napr. Lugijci = Lechovia, Svébi – Suevi = Slavi – čo už jeho kritickejší súčasníci označovali za etymologický diletantizmus.

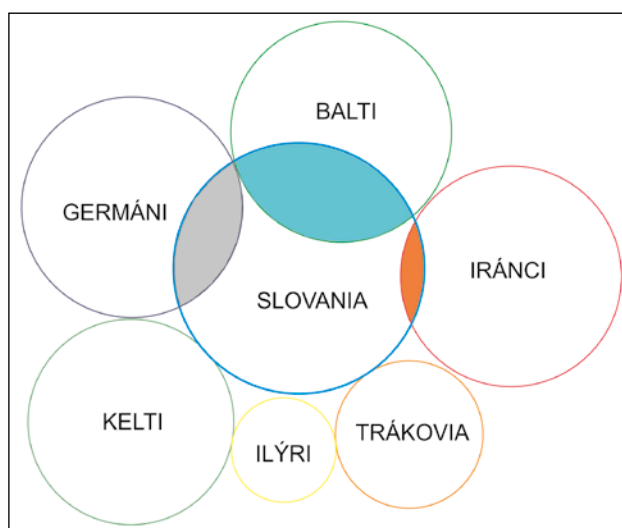
57 VEREŠOVÁ, Nora. Sklavínia v historických prameňoch zo 6. – 14. storočia. (Prehľad koncepcií.) In *Historický zborník* vol. 18, 1, 2008, s. 124 – 143.

58 NIEDERLE, Lubor. *Život starých Slovanů I/1*. Praha : Bursík & Kohout, 1911; NIEDERLE, Lubor. *Život starých Slovanů I/2*. Praha : Bursík & Kohout, 1913; NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti. Život starých Slovanů III – 1*. Praha : Bursík & Kohout, 1921; NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti. Život starých Slovanů III – 2*. Praha : Bursík & Kohout, 1925; NIEDERLE, Lubor. *Rukověť slovanských starožitností*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953.

vania, ktorí pravdepodobne hovorili pôvodne spoločným alebo veľmi blízkym jazykom a mali podľa jazykových reliktov dlhé obdobie za susedov z jednej (západnej, severo a juhozápadnej) strany Germánov a Keltov, z druhej (južnej, juhovýchodnej a východnej) Trákov a Iráncov. (Obr. 5)⁵⁹ Predkovia Germánov hoci patrili do skupiny kentumových národov predstavovali z jazykového hľadiska popri Baltoch najbližších susedov Slovanov.

Na konci svojich bádání však Niederle kriticky napísal: „Archeológia není dnes s to, aby rozřešila otázku o původu Slovanů. Nelze skutečně sledovati slovanskou kulturu od doby historické až do dávne minulosti, kdy se tvoril slovanský národ. Před 5. stol. po Kř. je zmatek archeologů úplný a všechny snahy dokázati slovanský charakter popelnicových polí lužických a slezských... vedly dosud jen k nezdaru.“⁶⁰

Do bádania slovanskej etnogenézy boli postupne zapojené viaceré vedné disciplíny – okrem jazykovedy, histórie, antropológie i archeológia, etnológia. Všetky tieto vedy prispeli veľkým dielom aj k poznaniu etnogenézy Slovanov, avšak trpeli alebo ešte aj trpia svojimi metodologickými i metodickými nedostatkami a aj preto dokonca časť ich reprezentantov v súčasnosti na etnogenetické bádanie rezignovala. V súčasnosti sú aj doba existencie či neexistencie predpokladanej balto-slovanskej jednoty, ako i počiatky vyčleňovania sa praslovančiny lingvistikou znovu diskutované.⁶¹ Oproti starším názorom kladúcim vznik samostatného praslovanského

Obr. 5

Schematické priestorové rozmiestnenie hlavných západných praindoeurópskych nárečových areálov (ilýrsky, grécky, italický, keltský, germánsky, baltoslovanský).

59 STRZELCZYK, Jerzy. *Od Prastłowian do Polaków. Dzieje narodu i państwa polskiego*, t. I i II. Kraków : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1987, s. 9. (upravené).

60 NIEDERLE, Lubor. *Rukověť slovanských starožitností*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 25.

61 KEMPGEN, Sebastian – KOSTA, Peter – BERGER, Tilman – GUTSCHMIDT, Karl (Hrsg.). *Die slavischen Sprachen. The Slavic Languages. Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 32.1)*. Berlin : Mouton de Gruyter 2009; GUTSCHMIDT, Karl (†) – KEMPGEN, Sebastian – KOSTA, Peter – BERGER, Tilman (Hrsg.): *Die slavischen Sprachen. Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 32.2)*. Berlin : Mouton de Gruyter 2014.

jazyka hodne nízko až do neolitu⁶² sa dnes predpokladá, že k tomu došlo podstatne neskôr, až niekedy v 1. tisícročí pred n. l.⁶³ Problémom tu stále ale zostáva hlavná slabina jazykovedy, že totiž pre chronológiu jazykových javov (pred ich zachytením v písomných prameňoch) neexistujú takmer žiadne opory. Navyše popredná poľská lingvistka dospela k názoru, že výskum najstarších hydronym či iných vlastných mien nie je schopný podať odpoveď na otázku pôvodného sídla Slovanov ako etnickej skupiny.⁶⁴

Podrobnejšie prehľady stavu bádania, jednotlivé názory, príspevky k problematike i ucelené koncepcie etnogenézy Slovanov všeobecne a západných Slovanov zvlášť, tak autochtonické ako i alochtonické, vzniklé v 20. stor. nájdeme vo viacerých publikáciách.⁶⁵ Nebudeme sa im podrobnejšie venovať, pretože väčšina z nich už bola viac či menej prekonaná a patrí už do dejín jednotlivých historických vied, resp. dejín bádania etnogenézy Slovanov. Všeobecne možno konštatovať, že autochtonické koncepcie lokalizujú pravosť západných Slovanov na územia ich neskoršie historicky známeho, resp. súčasného rozšírenia, alochtonické naopak predpokladajú ich kolísku mimo území ich neskoršieho známeho rozšírenia. V rámci nich vzniklo mnoho hypotéz, názorov, konštrukcií o pôvode jednotlivých západoslovanských národov, ktoré sú zásadne odlišné alebo sa líšia len v detailoch a ktoré bývajú pre lepšiu prehľadnosť ďalej schematicky triedené.

V súčasnosti za neprekonané, nevyvrátené, aktívne, živé možno pokladať iba dve hlavné teórie: Autochtonistickú teória západnú a alochtonistickú východnú (migračnú) koncepciu pôvodu Slovanov.

1. Autochtonistická teória západná vznikla ako reakcia na „veľkonemecké“ koncepcie „Siedlungsarchaologie“ Gustáva Kossinnu a zo zápasu o „slovanskosť“, alebo „germánkosť“ lužickej kultúry ešte pred 1. svetovou vojnou, z ktorého sa vyvinul názor o pôvodných sídlach Slovanov medzi Odrou a Vislou. V Poľsku po J. Kostrzewskom⁶⁶ rozpracovali koncepciu W. Hensel⁶⁷, L. Leciejewicz⁶⁸ i iní. Časť bádateľov

62 TRUBAČEV, Oleg Nikolajevič. *Etnogenez i kul'tura drevnejšich Slavjan*. Moskva : Lingvističeskije issledovanija, 1991; CHROPOVSKÝ, Bohuslav. Some problems of the ethnogenesis of the Slavs and of the settlement process of the Central Danubian Slovans – Slovaks in the 6th and 7th century. In *Slovaks in the Central Danubian Region in the 6th to 11th century*. Bratislava 2000, s. 45 – 65.

63 UDOLPH, Jürgen. *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen*. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven In Beiträge zur Namenforschung. Beihefte – Neue Folge, Band: 17. Heidelberg : Universitätsverlag Winter GmbH, 1979; GOLAB, Zbigniew. *O pochodzeniu Slowian w świetle faktów językowych*. Krakow : Universitas, 2004.

64 POPOWSKA-TABORSKA, Hanna. *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny*, Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy Instytut Slawistyki PAN, 2004, s. 133 – 141.

65 Pozri poznámku č. 2.

66 KOSTRZEWSKI, Józef. *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*. Poznań: Księgarnia M. Niemierkiewicza 1914. S podporou jazykovedcov T. Lehra-Spławińského a M. Rudnického či antropológa J. Czekanowského.

67 HENSEL, Witold. *Słowiańszczyzna wczesnośredniowiecza*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965.

68 LECIEJEWICZ, Lech. *Starożytna spuścizna kulturowa na ziemiach polskich w początkach średniowiecza*. Poznań : Starowarzystwo Naukowe Archeologów Polskich, 2002 (tam ďalšia

dodnes uvažuje najmä o slavinite či podiele na vzniku Slovanov (hlavne kultúry Sukow – Dziedzice),⁶⁹ niektorých zväčša preukázateľne germánskych kultúr doby rímskej na území Poľska, obzvlášť Veľkopoľska a Pomoranska. V posledných desaťročiach koncepcia „poľskej autochtonity“, zastávaná stále najmä poznanskou a wroclawskou školou,⁷⁰ strácala „dych“, pretože nové archeologické materiály, ktoré by ju podporovali sa neobjavovali, práve naopak nové nálezy, potvrdzujú zrejmu diskontinuitu medzi germánskymi kultúrami osídlenými na územiach Poľska (ale aj Slovenska) v neskorej dobe rímskej a období sťahovania národov a kultúrou včasných Slovanov. Absentujú aj objavné teoretické práce a príspevky do diskusie s alochtonistami sú viac negativistické, osobne konfrontačné, odbiehajúce od archeológie a čerpajúce argumenty skôr v iných vedách, ako je etnológia, sociológia, demografia, sociolingvistika, jazykoveda, kultúrna antropológia a historická ekonómia, čo je pre väčšinu archeológov málo zrozumiteľné, argumentačne nejasné a tým aj zväčša neverifikovateľné.

Autochtonistickú koncepciu však oživilí prekvapivé nové výsledky populačnej genetiky,⁷¹ analyzujúce predovšetkým mitochondriálnu DNA na širokom priestore Európy vrátane Poľska, Česka, Slovenska, Ukrajiny, Bieloruska i časti Ruska. Tieto analýzy odporujú predpokladom migracionistov, že stredoeurópske priestory boli Slovanmi osídľované až od 6. stor., následne po vyludnení severných častí Strednej Európy počas 4. – 5. stor. Publikované dáta podľa ich autorov indikujú, že viditeľné zmeny materiálnej kultúry centrálnej Európy medzi 5. a 6. stor. nevyplývali z rozsiahlych demografických zmien, ale boli skôr sprevádzané kontinuitou najmä po materskej línii (mitochondriálna DNA) v populáciách medzi dobou bronzovou a včasným stredovekom.⁷²

Zdá sa teda, že šírenie archeologických kultúr, resp. technológie, jazyka alebo etnicity nemusí vždy znamenať migráciu veľkých skupín jej nositeľov a genetické vzdialenosti medzi populáciami korešpondujú viac s geografickými vzdialenosťami ako s lingvistickými či etnickými. Celkovú dlhodobú „stabilitu“ starého osídlenia Európy naznačuje i zistenie, že väčšina mt a Y haploskupín je datovaných medzi 35 000 – 50 000 pr. n. l., „mladšie“ haploskupiny majú len asi 20-percentný podiel

---

literatúra).

- 69 Kultúra Sukow – Dziedzice je časťou poľského bádania považovaná za „kultúru Lechickú“, pretože ťažiskové na jej báze sa mali vytvoriť severozápadné jazykové skupiny – polabská, pomoranská, ale i (veľko)poľská.
- 70 MANCZAK, Witold (red.). *Praojczyzna Slowian. Zbiór wypowiedzi*. Kraków : Wydawnictwo UJ, 2001; viacerí autori v PARCZEWSKI, Michał – KACZANOWSKI, Piotr (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
- 71 Podľa výskumov genetiky pred x generáciami mal každý jedinec 2 na x-tú predkov, z nich len od jedného zdedil Y, od jedného mtDNA, ale od všetkých autozomálnu DNA. Každý má v ktorejkoľvek predchádzajúcej generácii len jedného (ženského) predka od ktorého zdedil mtDNA.
- 72 MIELNIK-SIKORSKA, Marta a kol. 2013. *The History of Slavs Inferred from Complete Mitochondrial Genome Sequences*. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0054360>; <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0054360>.

v mtDNA a Y-DNA variabilite európskych populácií – to sú haplotypy neolitického⁷³ (a neskoršieho) pôvodu.⁷⁴

Taktiež fyzickou antropológiou získané dáta z nedávných nálezov naznačujú, že oblasť medzi Odrou a Vislou bola i v období medzi dobou rímskou a raným stredovekom kontinuálne osídlená. Potvrdzujú to aj paleodemografické štúdie, ktoré nevedia vysvetliť „biologickú dynamiku“, ktorá by zapríčinila odchod germánskych kmeňov a príchod slovanskej masy. Na základe morfológických vlastností kostrového materiálu údajne⁷⁵ bolo zistené, že populácie przeworskej, wielbarskej i čerňachovskej kultúry⁷⁶ z doby rímskej vykazujú blízke podobnosti s populáciami ranostredovekých západných Slovanov, a nie ako sa predpokladalo so stredovekými germánsky hovoriacimi populáciami.

V tomto svetle teda autochtonistické teórie znovu ožívajú a naopak vieryhodnosť „allochtonických“ hypotéz a to najmä v extrémnej podobe migracionistickej bola našttrbená. Všetky tieto analýzy však neznamenajú prechod „*Od mitów ku faktom*“ ako nazval svoju „autochtonickú“ štúdiu antropológ J. Piontek,⁷⁷ iba naznačujú, že otázky etnogenézy a topogenézy Slovanov ešte zrejme nemožno uzavrieť. Nové analýzy a názory bude potrebné preveriť ďalšími odborníkmi antropológi i paleogenetikmi a najmä podrobiť kritickej diskusii s poľskými, ukrajinskými, pobaltskými i ruskými archeológmi priamo sa zaoberajúcimi materiálnou náplňou, vývojom a zmenami v osídlení kultúr doby rímskej a sťahovania národov (na územiach od včasného stredoveku osídlených západnými Slovanmi, včítane dnešného Bieloruska a Ukrajiny), ktorých ťažiskovo germánsky pôvod a historické osudy od ich objavenia sa na scéne dejín až po zánik, resp. odchod na územia západorímskej ríše sú až veľmi dobre prebádané a takpovediac súčasťou učebníc dejepisu Európy.

73 Neolitická migračná vlna predstavuje podľa týchto záverov teda asi prevažne šírenie kultúry a spôsobu života (obrábanie pôdy, domestikácia rastlín a zvierat), nie šírenie ľudí.

74 https://is.muni.cz/el/1431/podzim2006/Bi9325/um/2006_Ferak_Molekularni_aspekty_evolutione_cloveka.pdf

75 Pravdepodobne boli porovnávané kostrové súbory pochádzajúce z poľských a ukrajinských lokalít tej istej kultúry a síce wielbarskej, ktorá pri svojej púti zo Škandinávie nejaký čas pobudla na severe dnešného Poľska (napr. lokalita Lublin), neskôr sa presunula na juh dnešnej Ukrajiny, kde sa stala jednou z troch hlavných súčastí polyetnickej Čerňachovskej kultúry. „...zarówno ludność kultury wielbarskiej, jak i czerniachowskiej wykazuje duże podobieństwo do ludności grupy masłomęckiej z Lubelszczyzny [...]. Można wręcz stwierdzić, iż ludność ta, chociaż zróżnicowana, jest morfologicznie niemal nierozróżnialna. Okazało się, iż uwzględnione w opracowaniu cechy, opisujące morfologię czaszki oraz morfologię szkieletu pozaczaszkowego, w słabym stopniu rozdzielają porównywane ugrupowania kulturowe. Oznacza to, iż nie niosą one ze sobą wyraźnych treści etnicznych.“ (citované z J. Piontek – <http://www.staff.amu.edu.pl/~anthro/slavia/f6.html>).

76 Prvé dve sú pokladané za germánske, čerňachovská za polyetnickú (Góti, Geto-Dáci, Sarmati, Protoslovanovia?).

77 PIONTEK, Janusz. Origin of the Slavs as a pretext for discussion. In *Archaeologia Polona* 44, 2006, s. 317 – 331; PIONTEK, Janusz. The Ethnogenesis of the Slavs in the light of recent anthropological studies. In *Slavia Antiqua* 47, 2009, s. 161 – 189.

Väčšinou uznávaná diskontinuita globálneho kultúrneho vývoja v Poľsku, v celej severokarpatskej i nadunajskej oblasti nie je však dôvodom na úplné odmietnutie určitého biologického i kultúrneho prepojenia, zabezpečeného prežívaním zvyškov pôvodného obyvateľstva, ktoré sa prejavilo napríklad prebráním predslovanskej hydronymie. Ťažko vysvetliteľné by inak zostali niektoré jazykovedné argumenty o starých indoeurópskych predgermánskych hydronymách, ktoré sa zachovali zhusť na celom území Poľska, svedčiace o istej, dokonca dlhodobej sídelnej kontinuite.⁷⁸ Ich zachovanie znamená jednak, že Germáni, ktorí tam relatívne krátko (iba pár storočí) sídlili pred Slovanmi zásadnejšie neovplyvnili názvy riek, jednak, že Slovania museli prísť do styku s nejakým starším domácim, autochtónnym obyvateľstvom. V severnej polovici Poľska sú podľa J. Udolpha dokonca všetky hydronymá predslovanské, čo by naznačovalo značne silný kontakt s autochtónmi, intenzívnejšie spolužitie a prebranie kompletnej „databázy“ názvov tokov.

Platí to do istej miery aj pre územie Slovenska, kde kontinuitné zachovanie predslovanských (ilýrskych, keltských, germánskych) názvov hlavných riek v prispôbenej podobe: Dunaj (Danuvius, Danubius), Morava (Marus), Kysuca (Kusontia), Váh (Vagus, Cusus, Duria), Hron (Granoua) a Tisa (Pathissus) a pohorí (Karpaty, Tatry, Fatra) naznačuje, že ani vtedy územie Slovenska nebolo úplne vysídlené, časť germánskeho obyvateľstva sa dožila príchodu prvých Slovanov a žila s nimi dostatočne dlho nato, aby si Slovania staré (bližšie nešpecifikovateľné protoindoeurópske, keltské a germánske) názvoslovie hlavných tokov osvojili.⁷⁹

Celkovo však počty prisídlených Slovanov museli vysoko prevyšovať tieto potencionálne zvyšky, skupiny tunajšieho germánskeho obyvateľstva. Dokazujú to mnohopočetné príklady kmeňov či raných etníc v antike i včasnom stredoveku, ktoré podľahli kultúrnej i jazykovej asimilácii domácich „autochtónov“. Napríklad Vizigóti po trojstoročnom ovládnutí Hispánie zanechali po sebe charakteristickú materiálnu kultúru, architektúru, dokonca i literárne diela v gótcine avšak po porážke ich kráľovstva arabsko-hispánskymi spojencami boli pomerne rýchlo jazykovo asimilovaní, pretože podľa odhadov historikov tvorili iba dve – tri % obyvateľstva Pyrenejského polostrova, ktorého počet sa v 6. – 8. stor. odhaduje na 7 – 8 miliónov.⁸⁰ Zanechali síce pomerne výrazné jazykové stopy v španielčine i portugalčine,⁸¹ ale podobne ako susedné kmene germánskych Frankov, Burgundov a iných germánskych kmeňov integrovaných do Franskej ríše sa romanizovali kultúrne i jazykovo.

Alochtonické koncepcie uvažujú o pôvode (západných) Slovanov najmä v rôznych častiach východnej Európy, ale aj v iných vzdialenejších územiach odkiaľ sa mali v rôznych obdobiach, rôznymi smermi a spôsobmi presídliť do strednej Európy. Hypotézy o viacnásobných migráciách predpokladajú presuny protoslovanského

78 UDOLPH, Jürgen. *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*. Beiträge zur Namenforschung NF. Beiheft 31. Heidelberg : Winter 1990.

79 KRŠKO, Jaromír. Vplyv predslovanských kontaktov na hydronymiu Slovenska. In *Linguistica*, 55/1. Slavic/Non-Slavic Language Contact in the Area of Diachronic Onomastics. Ljubljana University Press : Faculty of Arts, 2015, s. 47 – 57.

80 COLLINS, Roger. *Visigothic Spain*. Bodmin : Wiley – Blackwell, 2004, s. 409 – 711.

81 HRICSINA, Jan. *Vývoj portugalského jazyka*. Praha : Karolinum, 2015, s. 78.

osídlenia najmä západovýchodnými smermi medzi priestormi Poľska až východného Ruska počas dlhšieho obdobia od doby halštatskej až počas stredovekov.

Penetračné teórie predpokladajú, že západní Slovanovia sa do svojich terajších vlastní prisťahovali postupne dlhodobou penetráciou, infiltráciou. Takéto penetrácie však historicky nie sú pozorované často a zväčša sa netýkajú súvislých väčších území, ale bývajú smerované do viacerých miest už iným etnikom či etnikami osídlenými makroregiónmi. Asi najznámejšie príklady poskytujú v tomto smere dejiny Židov.⁸² Nikdy však tieto penetrácie nevedli k vzniku súvisle osídlených, kultúrne a jazykovo relatívne jednotných „štátnych“⁸³ útvarov.

Tzv. exotické alochtonistické lokalizácie pravlasti (Sumer, Kréta, Čína atď.) boli od svojho vzniku na pokraji bádania a zostávajú bez povšimnutia odbornej verejnosti. Nie sú pokladané za seriózne a ak sú vôbec hodnotené, tak ako prejavy neskorého romantizmu, dogmatického mytologizmu, sofistického excentrizmu, exhibicionizmu až diletantizmu.

V súčasnosti väčšina bádateľov za najpravdepodobnejší, reálny pokladá model východnej (alochtonickej) koncepcie pôvodu Slovanov a ich následných migrácií do strednej, západnej či južnej Európy z východnej pravlasti, ktorá vznikla kombináciou starších jazykovedných i archeologických predstáv s poľským a ukrajinským archeologickým výskumom posledných troch desaťročí. Pokiaľ ide o východných Slovanov, tak ide vlastne ťažiskovo o teóriu autochtonistickú, z hľadiska pôvodu západných a južných Slovanov, ale o teóriu alochtonistickú, migračnú či penetračnú.

V súčasnosti je stále viac akceptovaná širokým medzinárodným spektrom bádateľov archeológov, historikov i jazykovedcov.⁸⁴ Podľa nej kryštalizácia Slovanov prebiehala práve v časťu lingvistov naznačenom priestore ohraničenom približne hornou Vislou a Karpatmi na západe a stredným tokom Dnepra na východe.⁸⁵ Viedli k tomu najmä bádania poľských archeológov z krakovskej a varšavskej školy, ktorí postupovali metódou diskontinuitnou, t. j. analýzou a stanovovaním času zániku predslovanského osídlenia širšieho priestoru medzi Odrou, Dneprom, Baltikom a Podunajskom (koncom 4. – 5. stor.), ktorý bol následne stupňovite slavizovaný.⁸⁶ Rozborom množstva archeologického materiálu z 3. až 5., resp. 6. stor. sa podarilo ak nie vyvrátiť, tak veľmi silne spochybníť kontinuitu osídlenia, resp. kontinuitu archeologickej kultúry, kontinuitu vývoja jednotlivých archeologických artefaktov, foriem sídiel, objektov či pohrebísk a pochovávaní v priestore nielen medzi Vislou

82 JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha : Rozmluvy, 1995.

83 Kniežatstiev, kráľovstiev, mestských štátov, gíld...

84 Prehľad napríklad v: PARCZEWSKI, Michał – KACZANOWSKI, Piotr (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005; POPOWSKA-TABORSKA, Hanna. *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1991.

85 S miernymi posunmi smerom najmä na sever či východ v niektorých hypotézach. Rozdiely sú tiež v posudzovaní slaviny niektorých archeologických kultúr.

86 GODŁOWSKI, Kazimierz – PARCZEWSKI, Michał. *Pierwotne siedziby Słowian*. Wybór pism pod redakcją Michała Parczewskiego. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000; PARCZEWSKI, Michał. Podstawy lokalizacji pierwotnych siedzib Słowian, In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 65 – 78 a d.

a Odrou, ale aj na celom juhozápadnom Pobaltí,⁸⁷ čo sa stalo východiskom pre hľadanie pravlasti východnejšie na územiach, na ktorých sú aj v historických prameňoch 6. stor. dokumentovaní najstarší Slovania (súhrnne u Parczewského juhovýchodné Poľsko, juhozápadná Ukrajina, Moldavsko, južné a východné Rumunsko).

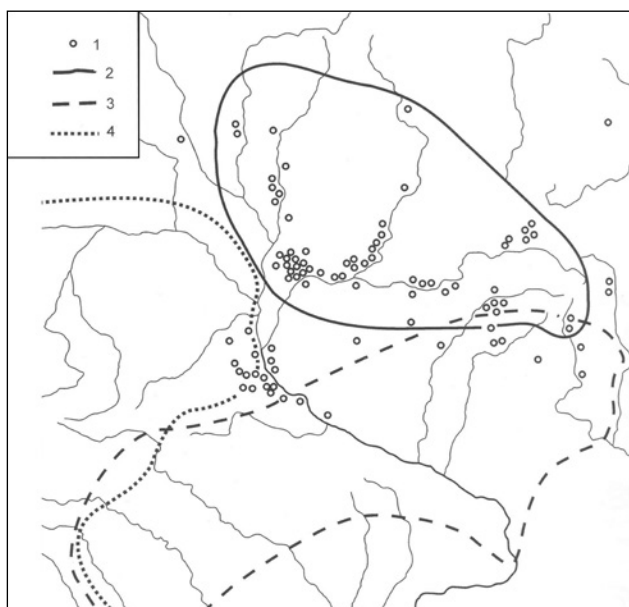
Ukrajinskí a ruskí bádatelia pracovali najmä retrospektívnou metódou, t. j. vychádzajúc od najstarších bezpečne slovanských pamiatok kultúr (na ktorých v 9. – 12. stor. vyrastá Kyjevská Rus) Luka Rajkovecká v Pravobreží Dnepra až po Karpaty a Volyncevskej (a jej nástupcu romenskej) kultúry v ľavobreží Dnepra, v bazénoch Sejmu a Desny z konca 7. – 9. stor., smerom k pražskej, peňkovskej a koločinskej kultúre 6. – 7. stor.⁸⁸ Porovnávajúc ich príbuzné či rozdielne znaky v materiálnej kultúre, kultúre bývania i pohrebnom ríte, sa snažia postupne rekonštruovať ich staršie podložie alebo aj priamych genetických predchodcov v predchádzajúcich storočiach (v 5. a 4. stor. n. l.). S novými terénnymi výskumami narastá aj počet archeologických komplexov, v ktorých sa nachádzajú spoločne najstaršie identifikované slovanské komponenty s predmetmi datujúcimi ich do 5. stor. alebo spolu s kontaktnými elementmi predchádzajúcich kultúr, najmä postzarubynskej kyjevskej kultúry, obzvlášť niektorých jej skupín v balto-slovanskom pomedzí ako aj časti čerňachovskej kultúry, ktoré zdá sa mali aj podobný hospodársko-spoločenský model a spôsob života ako neskorší Slovania.⁸⁹

Tým sa vymedzil pomerne presne čas i priestor objavenia sa zatiaľ najstarších, prvých archeologicky doložených Slovanov. Ide o susediace makroregióny: 1. v medzirieči Pripjate, Dnepra a horných tokov Dnestra a Bugu, kde sa v 5. stor. objavuje relatívne jednotná materiálna kultúra pražská, alebo pražsko – korčakovská kultúra, 2. južnejšie medzi stredným Prutom a Dneprom kultúra peňkovská a 3. v severo-

87 DĄBROWSKA, Teresa – MACZYŃSKA, Magdalena: Przeworsk Kultur. In *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde (RGA)*. 2. Auflage. Band 23, Berlin/New York 2003, s. 540 – 567; KOKOWSKI, Andrzej. *Starożytna Polska: od trzeciego stulecia przed narodzeniem Chrystusa do schyłku starożytności*. Warszawa : Trio, 2005 a ďalší.

88 Nepochybne spomínané kultúry tak Luka Rajkovecká, kultúra dlhých kurganov či volyncevskej a romenskej kultúra mali znateľné inoetnické prímеси v severovýchodných oblastiach najmä baltské a fínske, v juhovýchodných zas participovali rôzne kočovnícke etniká.

89 BARAN, Volodimir Danylovič (Red): *Etnokulturnaya karta territorii Ukrainской SSR v I tys. n. e. Kiev* : Naukova dumka, 1985; BARAN, Volodimir Danylovič. Venedy, sklavynty ta anty u svitli archeolohiji. In Zofia Kurnatowska – Hana Kóčka-Krenz (eds.). *Kraje slowiańskie w wiekach średnich*. Profanum i sacrum. Poznań : PTPN, 1998, s. 38 – 49; LOPATIN, Nikolaj Vladimirovič. Gruppy drevnostej 5 – 8 vv.: n. e. v Verchnem Podneprov'e i na Severo-Zapade Rossii (po keramičeskim materialam). In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 463 – 478; OBLOMSKIJ, Andrej Michajlovič. Novaja koncepcija kievskoj kultury verchnego Podneprov'ja. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 137 – 156; SEDOV, Valentin Vasilievič. Slavjane. *Istoriko-arheologičeskoe issledovanie*. Moskva : Jazyki slav. kultury 2002; TERPILOVSKIJ, Rostislav Vsevolodovič. Nasledie kievskoj kultury v 5 – 6 vv. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 387 – 402.

Obr. 6

Kyjevská kultúra (3. – 5. stor.) a včasnoslávské kultúry:
 1 – areál koločinskej kultúry; 2 – areál peňkovskej kultúry,
 3 – areál pražskej kultúry v 5. – 7. stor.

menej zahĺbených zemníc s centrálnym stĺpom a otvoreným ohniskom zdá sa boli hlavne peňkovská a koločinská kultúra. Vysoký podiel na ich genéze mala kyjevská kultúra (Obr. 6).⁹¹ U kultúry koločinskej to boli ťažiskovo jej severné odnože – hor-

východnej zóne pri Hornom Dnepri a Desne koločinská kultúra Obr 4.⁹⁰

Ukazuje sa, že tieto včasnoslávské kultúry nemali pravdepodobne jediného jednotného predchodcu, a že procesy ich formovania boli v 4. – 1. polovici 5. stor. dynamické tak z hľadiska priestoru, ako aj obsahu. Okrem územných súvislostí a prevažujúcich zhôd sú evidentné isté rozdiely v typoch keramiky, obydlí i v pohrebnom ríte úspešne vysvetľované výraznými podielmi rozličných kultúrnych prostredí ich vzniku.

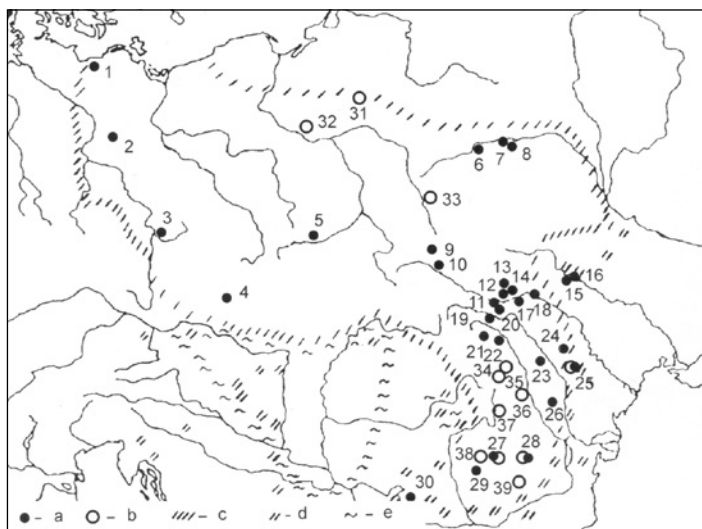
Blízke svojim pôvodom, prejavujúcim sa tak v materiálnej kultúre, ako i v typoch

90 Niektorí bádatelia pokladajú za najstaršie včasnoslávské kultúry aj iné archeologické komplexy – napr. kultúru imeňkovskú, Banceroščina – Tušemľa, kultúru dlhých pskovských kurganov, kultúru Sukow – Dziedzice, kultúru Ipotesti – Cîndești – Ciurel – ide však o menšinové názory (pozri SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane v drevnosti*. Moskva : Institut archeologii RAN, 1994). Podľa väčšiny bádania ide o mladšie deriváty hlavných troch včasnoslávských kultúr vzniknuté lokálne zaujatím území (nížiny : Severonemecká, Poľská a Baltská) s rôznym starším kultúrnych podložími i odlišnými prírodnými podmienkami a to asi až v 7. stor. Napr. keramika kultúry dlhých pskovských kurganov má mať blízko aj k neskorokyjevskému typu Uzmeň v dvinsko-lovaťskom teritóriu na severozápade Ruska (LOPATIN, Nikolaj Vladimirovič. Gruppy drevnostej 5 – 8 vv.: n. e. v Verchnem Podneprov'e i na Severo-Zapade Rossii (po keramičeskim materialam). In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 476). Kultúra Ipotesti – Cîndești – Ciurel sa rumunskými bádatelmi interpretuje skôr ako romanizovaní potomkovia geto-dáckych a germánskych kmeňov. Podiel Slovanov (kultúry Peňkovka) v osídlení 6. – 7. stor. v rumunskej a moldavskej časti Dolného Podunajska je nekriticky spochybňovaný až negovaný (TEODOR, Eugen, S. Un Update for 'Ipotesti – Cîndești culture'. In *Zborník na počesť Dariny Bialekovej*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 2004, s. 405 – 414).

91 TERPILOVSKIJ, Rostislav Vsevolodovič. Nasledie kievской kultury v 5 – 6 vv. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 393, obr. 5.

nodneprovský variant (typ Abidnja), desninský a sejmský variant (typ Uzmeň – Zaozerje) a sčasti susediace baltské komponenty. Peňkovská vetva Slovanov pramení v sčasti v neskorokeyjevských komplexoch na Desne typu Roišče, ale pri jej vzniku zohrala rozhodujúcu rolu severná časť čerňachovskej kultúry, zvlášť jej kompaktná skupina na hornom Podnestri a Južnom Bugu so zahĺbenými obydliami a prevahou v ruke robenej keramiky typu Chlopkov. Táto, napriek zrejmej polyetnickosti celej čerňachovskej kultúry, úzko súvisí územne a chronologicky, ale i geneticky s peňkovskou kultúrou.⁹²

Výskum počiatkov pražskej kultúry ešte trvá, zdá sa že výrazný podiel na ňom mali severozápadné hornó- a strednodneprovské skupiny čerňachovskej kultúry vytvorené sčasti za účasti juhovýchodného výbežku przeworskej kultúry, zvlášť typ Bovšiv (Bakota, Teremcy, Sokol).⁹³ Aj keď časť bádateľov⁹⁴ uvažuje aj o silnejšom podloží v kyjevskej kultúre, ktorej areál sa ale kryje iba okrajovo s areálom najstarších pamiatok pražskej kultúry. Okrem osobitej keramiky boli pre pražskú kultúru typické klasické kvadratické zemnice s kamennými alebo hlinenými pecami, ktoré zostali dlho súčasťou tradičného staviteľstva tejto vetvy Slovanov, majúcej neskôr hlavný podiel na vzniku západných Slovanov.⁹⁵

Obr. 7

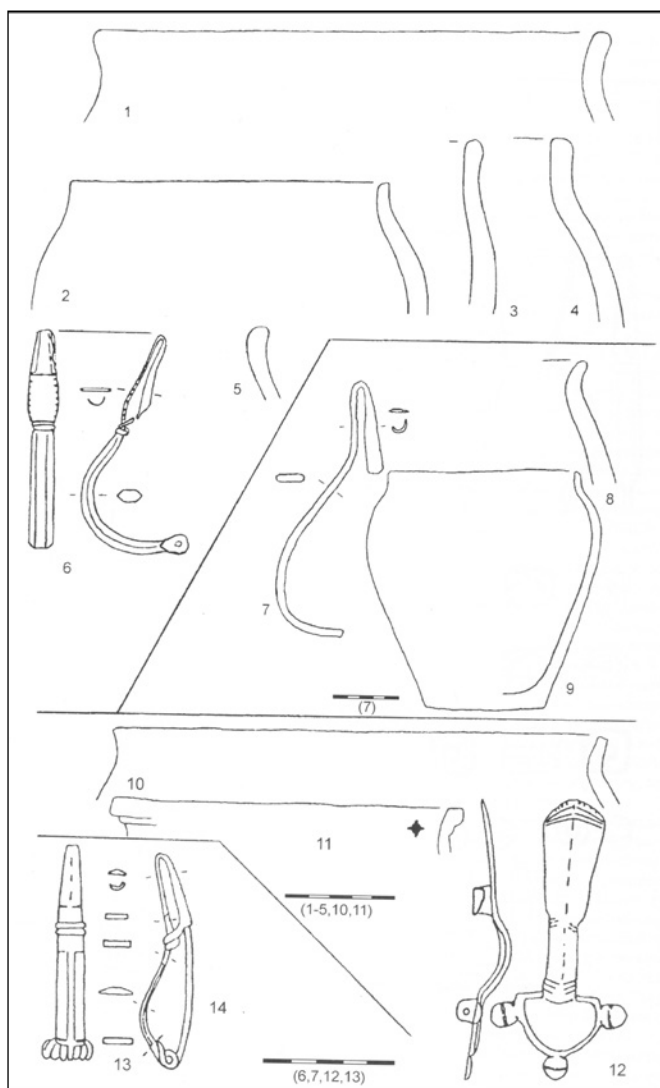
Rozšírenie lokalít pražskej kultúry s dobre datovateľnými nálezmi. a – dokumentovaná nálezové komplexy; b – nálezové komplexy dostatočnej dokumentácie; c rozšírenie pražskej kultúry; d – elementy pražskej kultúry na území iných kultúr; e – zóna neslovanských nálezov v strednom Podunajsku.

92 TERPILOVSKIJ, Rostislav Vsevolodovič. Nasledie kievskej kultúry v 5 – 6 vv. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 387 – 402.

93 BARAN, Volodimir Danylovič. Dotychczasowe osiągnięcia i problemy badań nad kulturą wczesnosłowiańską. In *Slavia Antiqua* 37, 1996, s. 41 – 53.

94 GODŁOWSKI, Kazimierz – PARCZEWSKI, Michał. *Pierwotne siedziby Słowian*. Wybór pism pod redakcją Michała Parczewskiego. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000, s. 233.

95 Napr. FUSEK, Gabriel. *Slovensko vo včasnorslovanskom období*. Arch. Slovaca Monogr. Stud. 3. Nitra : Archeologický ústav SAV, 1994, s. 122 – 127; ŠALKOVSKÝ, Peter. *Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt*. Arch. Slovaca Monogr. Stud. 6, Nitra : Archeologický ústav SAV, 2001.

Obr. 8

Výber nálezov zo sídlisk pražskej kultúry s dobre datovateľnými archaickými artefaktami. 1 – 6 – Berezec, obydlie 2;
7 – 9 Bakota, obydlie 65; 10 – 12 – Teremcy, obydlie 14;
13 – 15 – Bernašovka, obydlie 20 (Ukrajina).

Aj napriek chýbajúcim, resp. málo vhodným vzorkám na dendro a karbónové analýzy v skúmaných územiach „pravlasti“ stúpa počet lokalít chronologicky predchádzajúcich „historický zrod“ Slovanov. Počet nálezových komplexov s pamiatkami pražskej kultúry bezpečne datovanými hlavne charakteristickými typmi spôn a kovaní opaska tvoril v roku 2005 38 komplexov z 30 lokalít (Obr. 7).⁹⁶ Najstaršie z nich možno datovať už od druhej polovice 4. stor. do prvej polovice 5. stor. (Ostrov, Bernašivka, Bakota), ďalšie do druhej polovice 5. – prvej polovice 6. stor. (Berezec, Kodyn, Luka Kavetčynskaja, Teremcy – Obr. 8).⁹⁷ Zvyšok datovateľný iba rámcovo do 6. – 7. stor. už pravdepodobne dokumentuje obdobie expanzie pražskej kultúry západným smerom. Nové včasné lokality pražskej kultúry z konca 4. – 5. stor. pribúdajú aj v Bieloruskom Polesí.⁹⁸

Zdá sa, že przeworská kultúra, podobne ako

- 96 GAVRITUCHIN, Igor Olegovič. Kompleksy pražskoj kultury s datirujuščimi veščami. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. s. 438, obr. 27.
- 97 GAVRITUCHIN, Igor Olegovič. Kompleksy pražskoj kultury s datirujuščimi veščami. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. s. 403 – 461, obr. 2.
- 98 VERGEJ, Valentina, Sergeevna. Pražskaja kultura v Belarusi. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. s. 499.

i zložky niektorých ďalších kultúr, sa na etnogenéze Slovanov mohli podieľať iba čiastkovo a sprostredkovane, najmä prostredníctvom čerňachovskej a kyjevskej kultúry, ktorými boli prekryté a asimilované ich menšie infiltrované či okrajové skupiny. Zmiznutie týchto kultúr v 4. – prvej polovici 5. stor. sa pokladá za dovŕšenie kultúrnej a jazykovej integrácie Praslovanov. S výskytom najstaršej včasnoslavskej materiálnej kultúry korešpondujú tesne chronologicky i už zmienené prvé bezpečné historické správy zaznamenané neskorootantskými autormi v prvej polovici 6. stor. (Prokopios, Jordanes a i.) viažuce sa na prelomovú udalosť v dejinách Slovanov – začiatok ich expanzie a osídľovania južnej a strednej Európy.⁹⁹

Etnogenézu Slovanov pravdepodobne ovplyvnila, urýchlila expanzia Hunov, ktorá spôsobila ústup Vizigótov sídliačich západne od Dnestra na rímske územie a rozpad centrálnej moci vyspelej polyetnickej čerňachovskej kultúry na juhu dnešnej Ukrajiny a Moldavska. Porážka hlavnej – vládnucej zložky čerňachovskej kultúry germánskych Ostrogótov v roku 375 viedla k ich podmaneniu Hunmi a tiež postupnému presunu na západ nad Dunaj a do Panónie. Odchodom aj sarmatoalanskej zložky čerňachovskej kultúry na západ došlo k vyprázdneniu priestoru juhozápadnej Ukrajiny, čím sa pravdepodobne vytvorili priaznivejšie podmienky pre hospodársky, demografický i kultúrny vývoj osídlenia na lesostepných severných okrajoch bývalej čerňachovskej kultúry jeho autonómnu politickú organizáciu.

Tieto procesy postupne vyústili do zaberania nových území južnejšie, najmä v druhej polovici 5. stor. po rozpade Hunskej ríše, a následne v 6. a 7. stor. k ďalším migráciám Slovanov z pravlasti na všetky svetové strany.

Vyššie uvedenú koncepciu podporujú aj lingvistické analýzy najstarších slovanských miestnych názvov v gréckom, latinskom, baltskom a fínskom jazykovom prostredí, ktoré dokazujú, že počiatky dialektového členenia, t. j. rozpadu praslovančiny možno hľadať niekedy medzi 2. – 6. stor. n. l., v dobe sťahovania germánskych kmeňov zo severu na juh, vtedy došlo k prvému rozdeleniu slovanských kmeňov, ktoré pokračovalo v časoch migrácií v 6. – 7. stor.¹⁰⁰ Podľa zachovaných písomných prameňov v čase prvých kontaktov s európskymi neslovanskými národmi nemali ešte Slovania veľké dialektné diferencie.¹⁰¹

O tom, že proces rozpadu praslovančiny na hlavné dialekty bol pomalý svedčia i novšie historické pramene, ktoré ešte takmer celý včasný stredovek hovoria iba o jednom slovanskom jazyku – *sclavina lingua*, *sclavorum lingua*, *slověnskij jazyk*. Ešte

99 Táto interpretácia je síce väčšinou prijímaná ako logicky doložená, no nemožno úplne negovať jej kritiku, ktorej treba priznať minimálne snahu o rovnováhu medzi nadmerným optimizmom a absolútnou negáciou, čo je vo vede vždy potrebné. Kritizovaná je predovšetkým zástancami západnej autochtónnej teórie, hľadajúcimi väzby medzi neskorým przeworským a včasnoslavským osídlením Poľska.

100 RUSEK, Jerzy – BORYŚ, Wiesław (Red). *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*. Warszawa : Wydawnictwo Energeia, 1998; NALEPA, Jerzy. *Słowiańszczyzna północno-zachodnia: podstawy jedności i jej rozpad*. Poznań : Państwowe Wydawn. Naukowe; Oddz. w Poznaniu, 1968, s. 22; POPOWSKA-TABORSKA, Hanna. *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny*, Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy Instytut Slawistyki PAN, 2004, s. 215.

101 STIEBER, Zdzisław. *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969 – 1973; PETR, Jan. *Základy slavistiky*. Praha : Statní pedagogické nakladatelství, 1984.

Adam z Brém, kronikár a geograf druhej polovice 11. stor., píše, že „*obyvatelia Bohemie a Polania majú nielen rovnaký odev, ale i reč...*“¹⁰²

Najnovšie sa teda aj lingvistické bádanie prikláňa k názoru, že vznik a kryštalizácia slovanského jazyka boli natoľko neskorými javmi, ešte aj v 6. stor. n. l. úplne neukončenými, že tým sa vlastne stáva bezpredmetným hľadať staršiu lokalizáciu pravlasti.¹⁰³

Migrácie slovanských kmeňov na západ, zaujatie nových vlastí a počiatky západoslovanských národov

Slovanská „expanzia“ býva takto označovaná najmä pre obrovský priestor, ktorý v konečnom dôsledku zasiahla. V skutočnosti to bol pravdepodobne dlhšie trvajúci proces migrácií behom niekoľkých generácií, etapovité presuny jednotlivých kmeňov a ich častí do nových území, ich zaberanie a kolonizácia alebo presuny ďalej trvali od druhej polovice 5. vlastne až do konca 6. a v niektorých zónach i 7. stor. Presídľovanie kmeňov či ich častí prebiehalo v niekoľkých vlnách, v rôznych smeroch a intenzite, ktoré sú mapované rozšírením včasnოსlovanskej materiálnej kultúry, najmä keramiky, nepočtených druhov ozdôb, typického žiarového pohrebného rítu a kvadraticky zahĺbených obydlí – zemnic. Aj keď samozrejme nemožno stotožňovať či analogizovať etapovitú presunov s germánskymi kmeňmi o dve – tri storočia skôr, ktoré mali inú hospodársku bázu s veľkou úlohou akčných bojových družín, predsa len možno spomenúť, že kmene Gótotv, iba od svojho rozčlenenia na Ostrogótotv a Vizigótotv koncom 3. stor. na území dnešnej južnej Ukrajiny, zdieľali zväčša rozdielne osudy, prežili počas niekoľkých generácií viacero posunov – najprv pri úteku pred Hunmi, potom v ich zväzku a po zániku Hunskej ríše sídlili (rozčlenení do viacerých kmeňových či rodových frakcií, pod vedením svojich náčelníkov) dočasne v Dácii, Moézii, Trácii, južnej Panónii, Ilyriku, až nakoniec skončili v Itálii (Ostrogóti), resp. v Hispánii (Vizigóti). Formou sa teda presuny slovanských kmeňov mohli blížii menej hektickým presunom západogermánskych kmeňov zo severu Európy v storočiach okolo zmeny letopočtu na rozsiahle územia tzv. Veľkej Germánie, ohraničenej na juhu Dunajom, na západe Rýnom, na východe Vislou a na severe morom Severným a Baltským, včítane južnej časti Škandinávského polostrova.

Zložitosť procesov, trieštenie slovanských kmeňov pred i počas presídľovania naznačuje rozšírenie tzv. párových názvov kmeňov, ktorých je známych viac než desať – napr. Obodriti sú historickými prameňmi lokalizovaní do severného Polabia i Dolného Potisia, Severiani medzi Dneprom a Donom a v centrálnom Bulharsku, Srbi v dnešnom Srbsku a medzirieči Labe a Saale, Chorváti na Done, v severných Čechách a na západnom Balkáne či v dnešnom Chorvátsku, Dudlebi na rieke San niekde v juhovýchodnom Poľsku a v južných Čechách, Volyňania na západnej Ukrajine a v ústí Odry, Dregoviči v hornom Podnepri a v Trácii, dnešnom Grécku

102 BRÉMSKÝ, Adam. Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského Severu. Praha : Argo, 2009.

103 POPOWSKA-TABORSKA Hanna. Chronology of Common Slavic Phonetic Changes in the Context of Early History of Slavs. In *Sovetskoye Slavianovedenie* 1, 1990.

(Obr. 9).¹⁰⁴ Presídľovanie formou dlhých pochodov s povozmi, základnými zásobami potravín, osiva a sčasti asi i hospodárskymi zvieratami, najmä dobytká a železného náradia, museli byť pravdepodobne (okrem vojnových krízových situácií) odsúhlasené kmeňovou radou, plánované, pripravované a organizované kmeňovými vodcami. Na sťahovanie sa vyberalo asi obdobie hneď po zbere a spracovaní úrody, s regionálnymi posunmi do úvahy pripadala teda najmä jeseň.

Obr. 9
Schéma rozšírenia párových názvov slovanských kmeňov.

Čo sa týka rýchlosti pochodu, tá závisela do veľkej miery od členitosti terénu a stavu povrchu ciest. Vo zvlnených či horských krajoch je možné uvažovať o rýchlosti 15 až 20 km za deň a na rovinách približne 30 km za deň.¹⁰⁵ Pre 10. stor. je možné zistiť z prameňov aj celkový priemer pre diaľkové kupecké výpravy. Andalúzsky kupec Ibrahim Ibn Jakub vo svojich správach z ciest uvádza, že cesta z Prahy do Krakova (s dĺžkou asi 500 km) trvá tri týždne. Pri troch celodenných zastávkach pre odpočinok dosahovala teda priemerná cestovná rýchlosť asi 30 km denne.¹⁰⁶ Pri presune väčšej skupiny ľudí so ženami i deťmi a povozmi rôznej kvality a často mimo diaľkových komunikácií,¹⁰⁷ asi nemožno v priemere počítať s rýchlosťou vyššou. Aj tak sa vzdialenosť okolo 500 – 700 km, ktoré delia oblasti ukrajinského Žitomirskaja (ako jadra pražskej kultúry) a východného Poľska, resp. Krakovska (ako regiónu s najstarším včasnoslavanským osídlením mimo oblast etnogenézy), dala prekonať do dvoch mesiacov, teda pred vypuknutím príliš vlhkého a chladného obdobia neskorej jesene a zimy (Obr. 10).¹⁰⁸

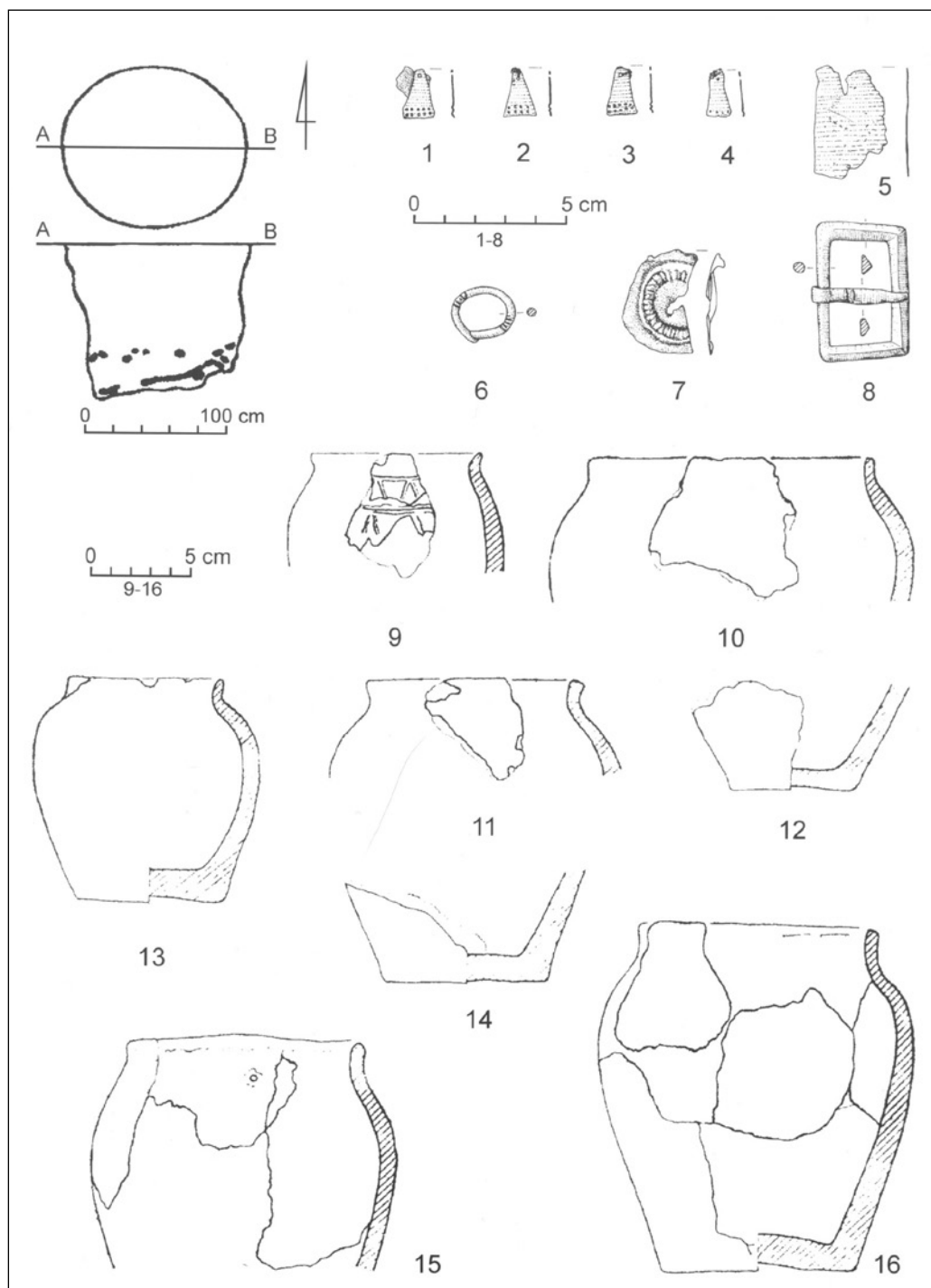
104 BARFORD, Paul. *The early Slavs. Culture and society in early medieval Eastern Europe*. London : The British Museum Press, 2001, mapa VII.

105 OHLER, Norbert. *Cestování ve středověku*. Praha : Vydavatelstvo H & H, 2003, s. 159.

106 CHOC, Pavel. *Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století*. In Sborník Československé společnosti zeměpisné 70, Praha : Československá společnost zeměpisná, s. 16 – 33.

107 Aj tie boli prevažne bez spevneného podkladu, mali podobu udupaných pruhov krajiny či vyjazdených koľají od povozov. Na lesných úsekoch sa spočiatku razili len úzke priesečky, pričom prevažná časť týchto ciest bola vedená vo vyšších a suchších polohách, lebo údolia boli močaristé a neschodné.

108 POLESKI, Jacek. *Małopolska w VI – X wieku. Studium archeologiczne*. Kraków 2013 : Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica, obr. 8.

Obr. 10
 Výber nálezov zo sídliska pražskej kultúry v Krakove-Mogile (Poľsko),
 lokalita 62 a 62a, jama 41.

Viacere komunity zo severozápadných prúdov z oblasti Ukrajiny, osídliac prvotne okolie Krakova, resp. povodie hornej Visly, odtiahli onedlho nato cez priesmyky Západných Karpát na juhozápadné Slovensko (Obr. 11),¹⁰⁹ (Obr. 12).¹¹⁰

Mohlo to byť najskôr niekedy v nasledujúcich desaťročiach po roku 470, keď Ostrogóti prekročili zamrznutý Dunaj a rozvrátili svébske kráľovstvo, rozprestierajúce sa v severozápadnej časti Karpatskej kotliny. Väčšia časť Svébov opustila svoje územie a odtiahla na západ k Alamannom.¹¹¹ Istotne príliv osídlenia pokračoval aj v prvej polovici 6. stor. K najstarším sídlam pražskej kultúry na Považí, Ponitří patria osady v Žiline, Siladiciach, Nitre, Nitrianskom Hrádku, Ludaniciach – Mýtnej Novej Vsi a pohrebiská v Potvoriciach, Galante, Čakajovciach, Bešeňove a v Pomoraví sídliská v Kútoch, Lakšárskej Novej Vsi a Bratislave – Dúbravke (Obr. 13 a 14).

Do stredného Pomoravia sa prvé skupiny Slovanov dostali snáď už v prvých desaťročiach 6. stor. zo stredného Považia cez Biele Karpaty (napr. lokality v Ostrožskej Novej Vsi, Polešoviciach či Uherskom Ostrohu). Na južné územia Moravy, do Dolnomoravského úvalu (napr. Břeclav – Pohansko, Mušov, Mutěnice, Přítluky a Pavlov) a do priestorov severne od Dunaja v Dolnom Rakúsku sa Slovania mohli začať presúvať až po odchode Longobardov do Panónie po polovici 6. stor.¹¹²

Obr. 11

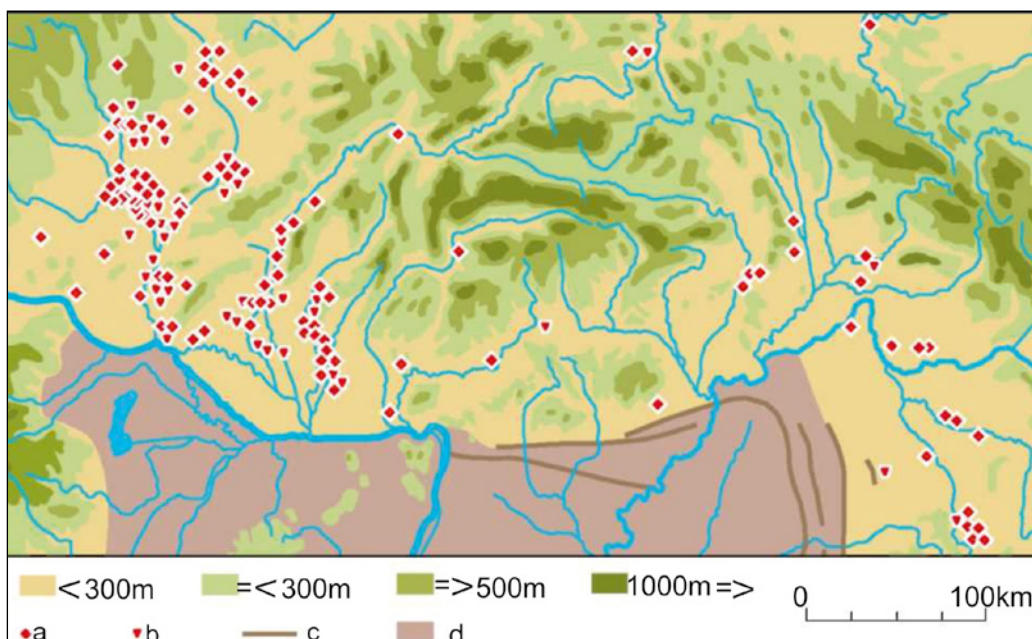
Mapa rozšírenia pražskej kultúry v strednej Európe (červené body) a Avarský kaganát (červené body).

109 FUSEK, Gabriel. Frühe Slawen im Mitteldonaugebiet. In Jan Bemmann – Michael Schmauder (Hrsg.). *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Band 11. Bonn : Dr. Rudolf Habelt GmbH, 2008, s. 653, obr. 8.

110 FUSEK, Gabriel. Frühe Slawen im Mitteldonaugebiet. In Jan Bemmann – Michael Schmauder (Hrsg.). *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Band 11. Bonn : Dr. Rudolf Habelt GmbH, 2008, 648, obr. 4.

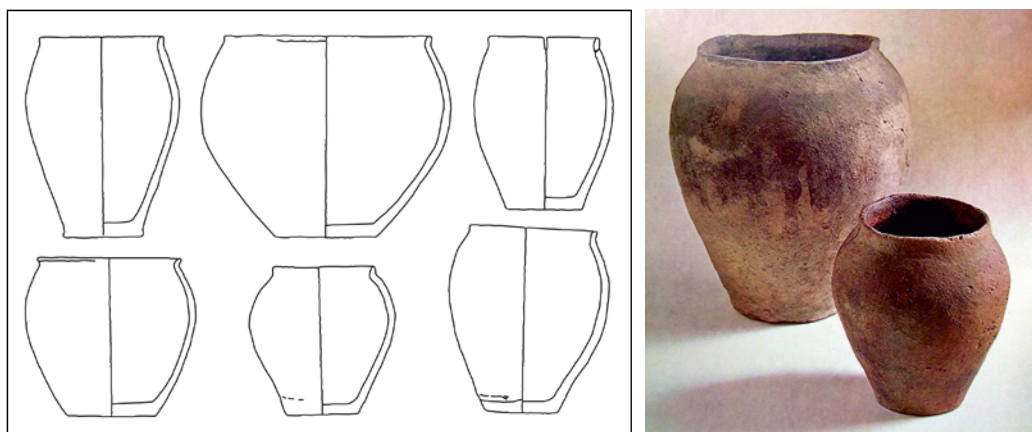
111 STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV a Vydavateľstvo Rak, 2004, s. 17.

112 JELÍNKOVÁ, Dagmar. K chronologii sídlištních nálezů s keramikou pražského typu na Moravě. In *Pravěké a slovanské osídlení Moravy*, Brno : Academia 1990, s. 251 – 281; JELINKOVA, Dagmar. *K izučeníju kultury s keramikoj pražskogo tipa na territorii Moravii*. In *Stratum plus : Archeologija i kulturnaja antropologija*, 2015, no. 5, s. 117 – 150.

Obr. 12

Lokality pražskej kultúry na severnom okraji Karpatskej kotliny. a – sídlisko, b – hrob, pohrebisko, c – tzv. sarmatské valy; d Avarský kaganát vo včasnej dobe avarskej.

Obr. 13

Výber keramiky z niektorých lokalít pražskej kultúry z juhozápadného Slovenska (Lakšárska Nová Ves, Ludanice, Nitra – Mikov dvor) datovaných do najstaršej fázy osídľovania.^{113,114}

Obr. 14

Ukážka archaickej nezdobenej keramiky pražskej kultúry z juhozápadného Slovenska.¹¹⁵

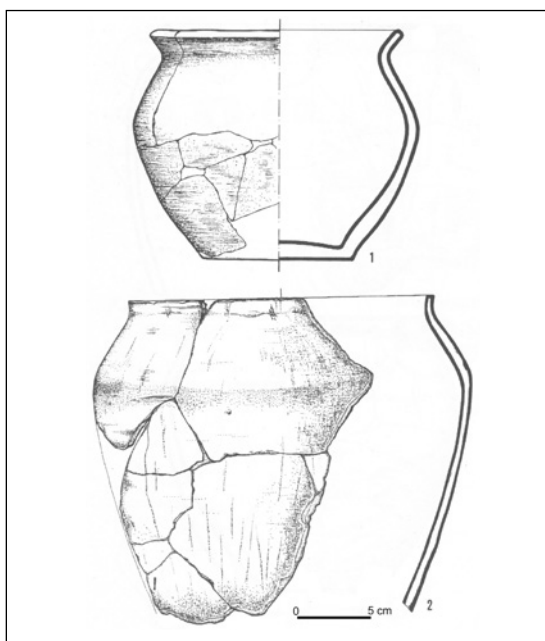
113 FUSEK, Gabriel. Slovensko vo včasnოსlovenskom období. Arch. Slovaca Monogr. Stud. 3. Nitra : Archeologický ústav SAV, 1994, s. 102, obr. 68.

114 FUSEK, Gabriel. Drevneje slavianskoje naselenije na territorii Slovakii. In *Stratum plus : Archeologija i kulturnaja antropologija*, 2015, no. 5, s. 151 – 162.

115 DEKAN, Ján. *Veľká Morava*. Bratislava : Tatran, 1976, obr. 24.

Až následne, koncom 6. a začiatkom 7. stor. po trase neskoršej tzv. Trstenickej cesty, ktorá spojovala Hornomoravský úval s českým Polabím sa presúvali do Čiech. Tu sú najstaršie lokality v Poděbradsku, Kolínsku, v okolí Českého Brodu, v Pražskej kotline, Lounsku v Pohří (napr. Březno u Loun, Praha – Bubeneč, Zděchov) (Obr. 15).¹¹⁶ Za najstaršie ploché žiarové pohrebiská sa považujú Praha – Bohnice či Praha – Hradčany.¹¹⁷

Po roku 531, po páde Durýnskej ríše, zostali na území východne od Labe a Sály iba jednotlivé skupiny Sasov či Durinkov, na čo upozornili nové výskumy s nálezmi datovanými do obdobia okolo roku 550.¹¹⁸ Následne sa mocensky však územie stalo asi zemou nikoho, čo sa odrazilo aj v nezaujme súvekých autorov. Preto už po tomto dátume sa mohli Slovania z českého Polabia mohli začať presídľovať ďalej do uvoľneného priestoru pozdĺž Labe, Sály a Havoly až do stredného Nemecka. K určeniu kedy to presnejšie bolo nemáme zatiaľ dost dôkazov. Na území Saska a východného Durínska medzi Sálou a Labe sa počiatok slovanského osídlenia pražskou kultúrou (Obr. 16).¹¹⁹ tradičnými metódami datovania kladie do poslednej tretiny 6. až začiat-

Obr. 15

Ukážka archaickej nezdobenej keramiky pražskej kultúry z domu 5 v Březne u Loun (Čechy).

Obr. 16

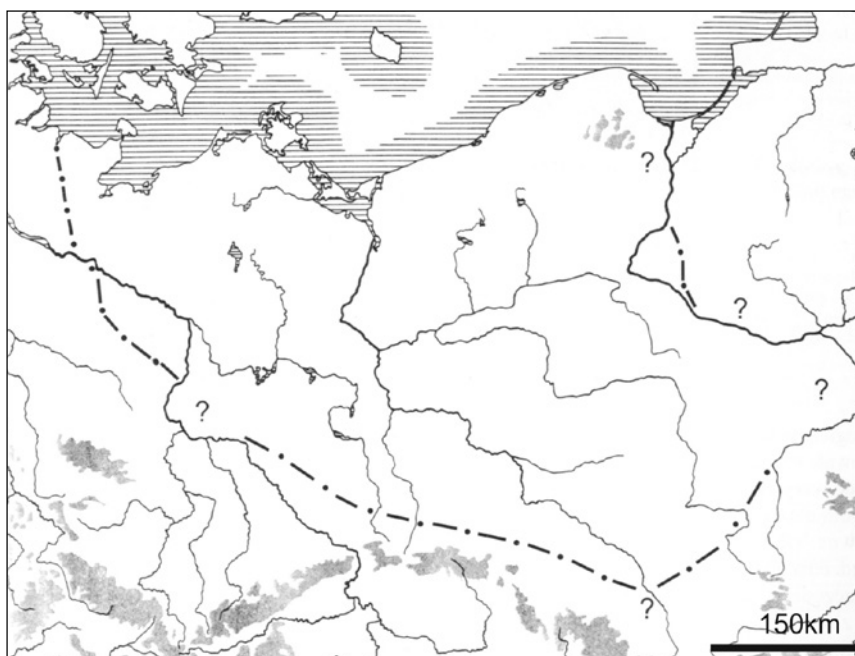
Výber z keramiky pražskej kultúry z Lužického Srbska v Sasku (Nemecko).

116 PLEINEROVÁ, Ivana. Březno. *Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách*. Památníky naší minulosti 8. Praha – Louny : Archeologický ústav ČSAV – Okresní museum Louny, 1975, s. 101, obr. 65.

117 PROFANTOVÁ, Naďa. Славяне в Богемии и их контакты в 6 – 7 вв. In *Stratum plus : Archeologija i kulturnaja antropologija* 5, 2015, s. 97 – 116.

118 LEUBE, Achim. Ziemie na wschód od Łaby w V – VI w. Stan badań. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). In *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 364.

119 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Smac_Slawen_007.jpg.

Obr. 17

Hranice rozšírenia kultúry sukowskej (---) s neustáleným (?) priebehom.

ku 7. stor.¹²⁰ Do tohto obdobia bývali datované aj počiatky známeho viacfázového sídliska pražskej kultúry v Dessau – Mosigkau.¹²¹

Zvyšok východných častí Nemecka približne po Labe a jeho sever – Predné Pomoransko až po Rujanu a východné Holštajnsko, bol osídlený ťažiskovo zo severozápadného prúdu včasnoslavenskou kultúrou Sukow – Dziedzice (Obr. 17),¹²² pravdepodobne v dlhšom časovom horizonte až po konsolidácii najstaršieho slovanského osídlenia v Poľsku¹²³, cez stredné a severné Poľsko (Obr. 18).¹²⁴ Zaujaté priestory boli potom ešte často dosídlené druhotnými presunmi kmeňov v 7. stor. a následnou vnútornou kolonizáciou prírodne menej priaznivých, zväčša vyššie položených polôh. Dosiaľ získané najstaršie dendrodáta zo sídlisk pražskej kultúry i Sukow – Dziedzice sú však až z obdobia okolo polovice, resp. až konca 7. stor. Keď-

120 BRACHMANN, Hans-Jürgen. Die Funde der Gruppe des Prager Typs in der DDR und ihre Stellung im Rahmen der frühslawischen Besiedlung dieses Gebietes, *Slavia Antiqua* XXIX, 1983, s. 23 – 64.

121 KRÜGER, Bruno. *Dessau-Mosigkau. Ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbegebiet*. Schr. Sect. Vor- u. Frühgesch. 22. Berlin : ZIAGA, 1967.

122 DULINICZ, Marek. Najstarsza faza osadnictwa słowiańskiego w północnej części Europy Środkowej. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 522, obr. 7.

123 Ako to indikujú dendrodáta najstarších nálezov zo Severonemeckej nížiny až do priebehu 7. a 8. stor.

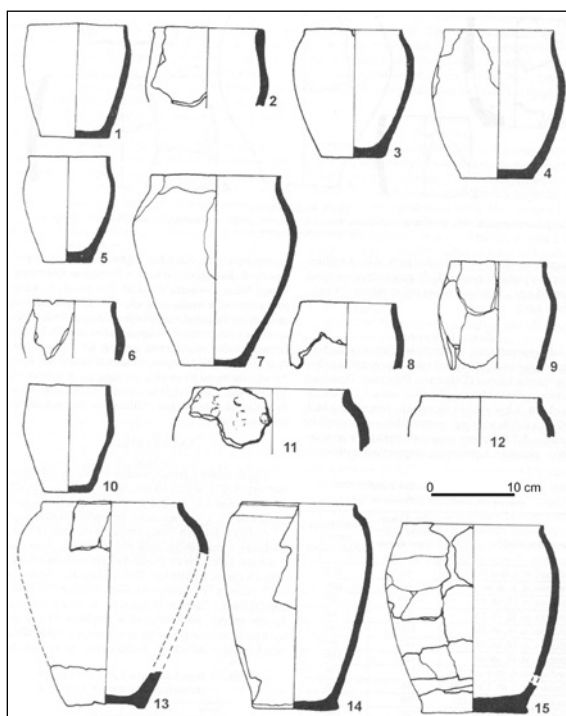
124 DULINICZ Marek. *Frühe Slawen im Gebiet zwischen unterer Weichsel und Elbe. Eine archäologische Studie*. Neumünster : Wachholtz Verlag, 2006, obr. 10.

že stále chýbajú nálezy spoľahlivo dendrochronologicky i typologic-ky datované do 6. stor., je presadzovaná téza o veľmi neskorom obsadzovaní východonemeckých území západne od Odry a Nisy. Najstaršie nálezy datované dendrochronologicky sú zo Sukowa (po 591), Mecklenburgu (po 631), Berlína – Marzahn, Tornowa – Borchelt (okolo 700) a spoľahlivejšie archeologicky – sponami sú datované iba lokality Benzin (medzi 650 – 750) a Prützke (okolo 700). Preto datovanie väčšiny tzv. včasnoslavanských nálezísk býva v novších prácach presunutých dokonca až do záveru 7. – 8. stor., kedy aj prudko narastá počet lokalít datovaných dendrologicky.¹²⁵

Skupiny osídlencov, asi cez Dolné a Horné Rakúsko pozdĺž Dunaja dosiahli až Pomohanie v časti Bavorska a Oberfranken.¹²⁶

Hlavné prúdy, inšpirované šťastí i koristníckymi zámermi, ktorých intenzitu dokladajú početné správy byzantských prameňov, smerovali južne pozdĺž Dnestra, Prutu, ďalej juhozápadne popri Dunaju a etapovite ďalej až na Balkán, k Jadranskému moru a na Peloponéz. Teda na okraje Byzantskej ríše i do jej provincií. Jeho prieniky cez juhovýchodné Karpaty zasiahli i časti dnešného Sedmohradska a horného Potisia.

Dosiahnutie území Balkánu vzdialeného rádovo okolo 1 – 1,5 tisíc km si zrejme vyžadovalo viac ako jednorazovú migráciu, prezimovanie či viacnásobné posuny podľa možností a okolností presahujúce i viac rokov.¹²⁷

Obr. 18

*Výber z nálezov keramiky typu 2 kultúry
Sukow – Dziedzice zo severných oblastí Nemecka
a Poľska – Brandenburska, Mecklenburska,
Šlezovicko – Holštajnska, Pomoranska a Veľkopoľska.*

125 DULINICZ, Marek. Najstarsza faza osadnictwa słowiańskiego w północnej części Europy Środkowej : (Die älteste Phase der slawischen Besiedlung im nördlichen Mitteleuropa). In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 516 – 519, obr. 2 a 4.

126 LOSERT, Hans. Die slawische Besiedlung Nordostbayerns. In Ludwig Husty – P Karl Schmotz (Hrsg) *Vorträge 11. Niederbayerischer Archäologentag*, Deggendorf 1993, s. 207 – 270; http://www.landschaftsmuseum.de/Seiten/Lexikon/Slawen_Oberfranken.htm.

127 Napríklad aj Asparuchovi Bulhari (v počte asi 30 000 – 50 000 ľudí) sa po ústupe pred Chazarmi na západ cez Dneper najprv v rokoch 674 – 678 dočasne usídlili v Besarábii (dnešné južné Moldavsko a Rumunsko) a až následne v roku 679 vtiahli do byzantskej provincie Moesie a usadili sa pri delte Dunaja.

Súbežne prebiehalo i zaberanie starých sídelných území baltských a ugrofínskych kmeňov severovýchodnej Európy.¹²⁸

Tento mohutný proces, prebiehajúci niekde ako viac či menej násilná expanzia inde ako pokojné sťahovanie, postupné zaberanie neosídlených oblastí, „území nikoho“ či riedko osídlených území bez silnejšej mocenskej organizácie v prevažnej miere bol vyvolaný potrebou hľadania novej a úrodnejšej pôdy. Začínal v druhej polovici 5. – 6. stor. a znamenal začiatok diferenciácie Slovanov a ich rozdelenia do troch hlavných jazykových vetiev – západnej, južnej a východnej s ďalším vlastným jazykovým, kultúrnym i politickým vývojom.

Archeologicky sú tieto prúdy sledovateľné rozširovaním troch čiastočne odlišných archeologických včasnosingovských kultúr. Kultúry tzv. pražského typu, resp. pražskou kultúrou, ktorej nositeľmi boli pravdepodobne historickí Sklavíni zúčastnenou tak na juhozápadnom, ale hlavne severozápadnom osídľovacom prúde (pozri obr. 11). Kultúra Sukow – Dziedzice, ktorej pôvod je ešte diskutovaný, sa časťou poľského bádania považuje za bázu severozápadných jazykových skupín západných Slovanov – Polabskej, Pomoranskej a sčasti i Velkopoľskej (pozri obr. 17).

Nositelia druhej veľkej včasnosingovskej kultúry – peňkovskej dávanej do súvisu s historickým kmeňom Antov tvorili hlavné zložky migračných prúdov na juhozápad a juhovýchod, zatiaľ čo nositelia tretej veľkej včasnosingovskej kultúry – koločinskej, pravdepodobne historickí Venedi, osídľovali a postupne asimilovali predovšetkým baltské a fínougorské kmene na severozápade dnešného európskeho Ruska.

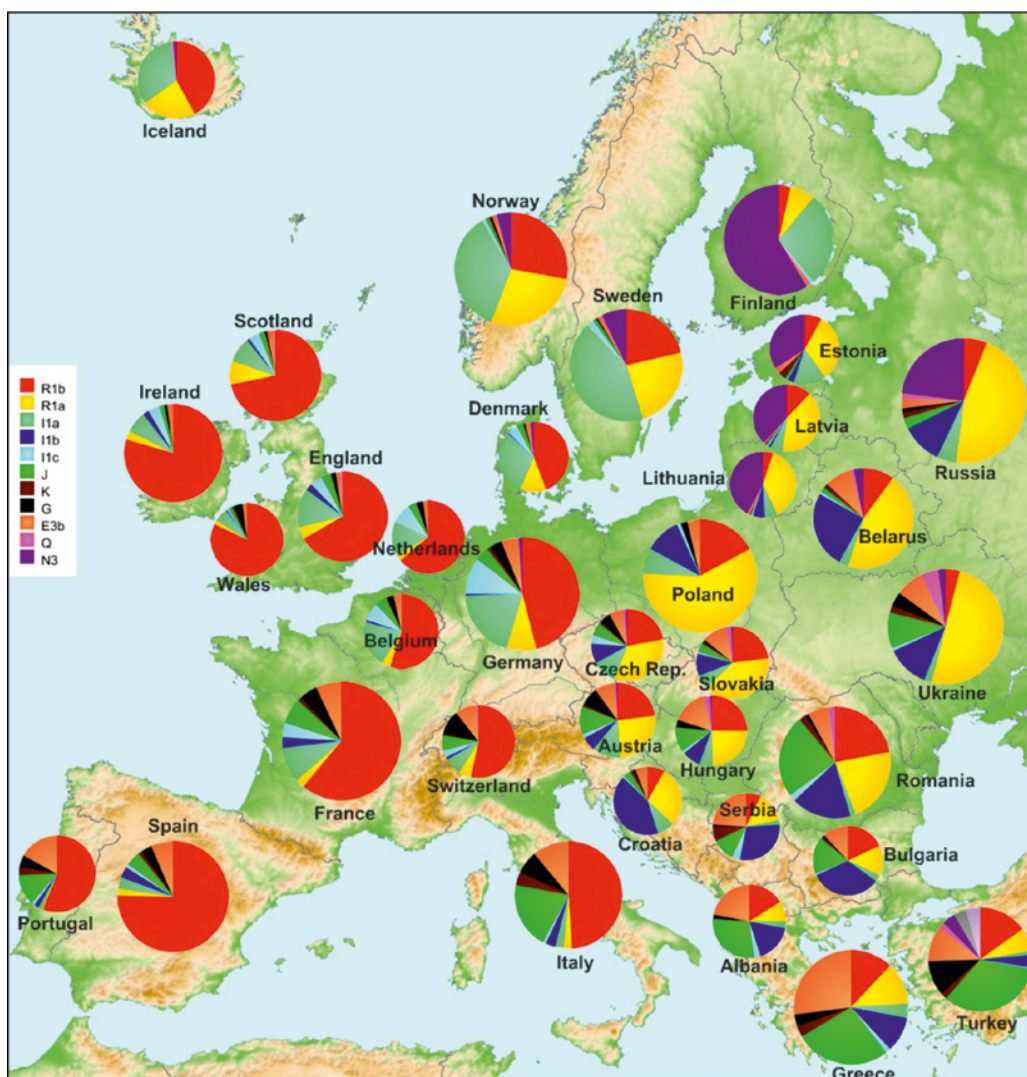
Kmene smerujúce do okrajových oblastí Byzancie, dolného Podunajska a na Balkán sa stali bázou južnej vetvy slovanských národov. Kmene kolonizujúce územia medzi Povolím a Polabím, sever Karpatskej kotliny, moravské úvaly i české kotliny sa ďalšími etnogenetickými procesmi v 7. – 12. stor. sa vyvinuli do jednotlivých západosingovských národov. Z kmeňov, ktoré územie pravlasti neopustili alebo migrovali na sever až juhovýchod sa stali východní Slovania.

Vyššie uvedený koncept bol prijatý a je ďalej rozvíjaný širokou medzinárodnou odbornou verejnosťou, archeologickými školami i historikmi na Slovensku, v Čechách, Nemecku, Chorvátsku, Slovinsku, na Ukrajine i inde ako moderná a perspektívna paradigma, ktorú samozrejme nové bádanie môže korigovať a detailizovať, ale nemalo by ju zásadne zmeniť.

Výskumy v oblasti genetiky ľudských populácií, predovšetkým Y chromozómu DNA, na rozdiel od analýz mitochondriálnej DNA,¹²⁹ priniesli nové dôkazy potvrdzujúce už jazykovedou a históriou zistené skutočnosti. Jednak to, že najväčšie príbuzné skupiny ľudí v Európe tvoria Slovania (haplogrupa Y chromozómu DNA R1a)

128 SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane v rannem srednevekovje*. Moskva : Institut archeologii RAN, 1995; SEDOV, Valentin Vasilievič. *Slavjane. Istoriko-arheologičeskoe issledovanie*. Moskva : Jazyki slav. kultury 2002.

129 MtDNA analýzy naopak dokladajú genetickú kontinuitu viacerých materských línií v strednej Európe prinajmenšom už od doby bronzovej a železnej – https://www.eupedia.com/europe/maps_mtdna_haplogroups.shtml; <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0054360>.

Obr. 19

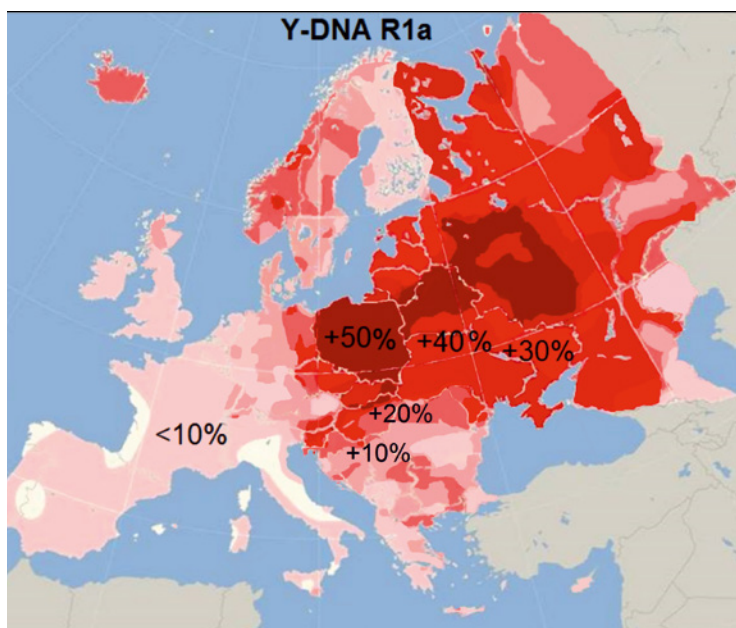
Genetická mapa Európy s rozšírením jednotlivých haplogrúp Y chromozómu DNA R, I, J, G, E, Q a N.

a Germáni (haplogrupa Y chromozómu DNA R1b) (Obr. 19),¹³⁰ jednak rozdelenie Slovanov na západných, východných a južných i to, že genetické skupiny Slovanov sa na niektorých miestach Európy (pravdepodobne vďaka zložitým rozsídľovacím procesom a následným interakciám) vzájomne čiastočne prelínajú.

Podľa z výsledkov podrobnejších genetických analýz Y chromozómu R1a ako skupiny, jeho najvyššie koncentrácie boli zistené na územiach dnešného Poľska, v severnej polovici Bieloruska, v západných regiónoch Ruska. (Obr. 20).¹³¹ Jeho

130 <http://brilliantmaps.com/the-genetic-map-of-europe/>.

131 https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Distribution_Haplogroup_R1a_Y-DNA.svg.

Obr. 20
Rozšírenie haplogrupy Y chromozómu R1a.

rujúca aj do východného Nemecka, východného Rakúska, Slovinska a Maďarska. Podtrieda R1a-Z280 je balticko-slovanský marker, ktorý sa nachádza po celej strednej a východnej Európe (s výnimkou Balkánu), so západnou hranicou od východného Nemecka po Švajčiarsko a severovýchodné Taliansko. Býva rozdelená do mnohých klastrov: východoslovanský, baltický, pomoranský, poľský, karpatský, východoalp-ský, československý a tak ďalej. Podtrieda R1a-L365 je pomoranský klaster vyskytujúci sa aj v severnom Poľsku.¹³²

Zdá sa teda, že podtriedy R1a-M458, R1a-L260, R1a-Z280 i súvisia viac s rozšírením slovanských jazykov a M558 R1a-L365 už s expanziou protobalto-slovanského substrátu. Rusi, Bielorusi, Ukrajinci, Maďari a Estónci majú oveľa viac M558 ako M458, zatiaľ čo Česi a Chorváti oveľa viac M458 ako M558. Osobitná podtrieda I2a1b zastúpená silnejšie u južných, balkánskych Slovanov, najviac v Bosne a Hercegovine, v Chorvátsku, Srbsku, Čiernej Hore, sčasti i v Slovinsku vznikla pravdepodobne silnejším podielom staršieho (ilýrsko-kelto-germánskeho) substrátu prežívajúceho v bývalých rímskych provinciách.¹³³

Napriek všetkému vyššie uvedenému, nemožno považovať celú problematiku procesov etnogenézy Slovanov, ako aj genézy jednotlivých slovanských národov, za jednoznačne a definitívne vyriešenú. Už mnohokrát v minulosti sa ukázalo a to nielen v archeológii a historických vedách, ale prakticky vo vedách všetkých, že aj zdanlivo vyriešené problémy či väčšinovo akceptované hypotézy, teórie či paradigmy mali zložitejšiu štruktúru alebo dokonca s pribúdajúcimi novými poznatkami

132 https://www.eupedia.com/europe/Haplogroup_R1a_Y-DNA.shtml#Slavic.

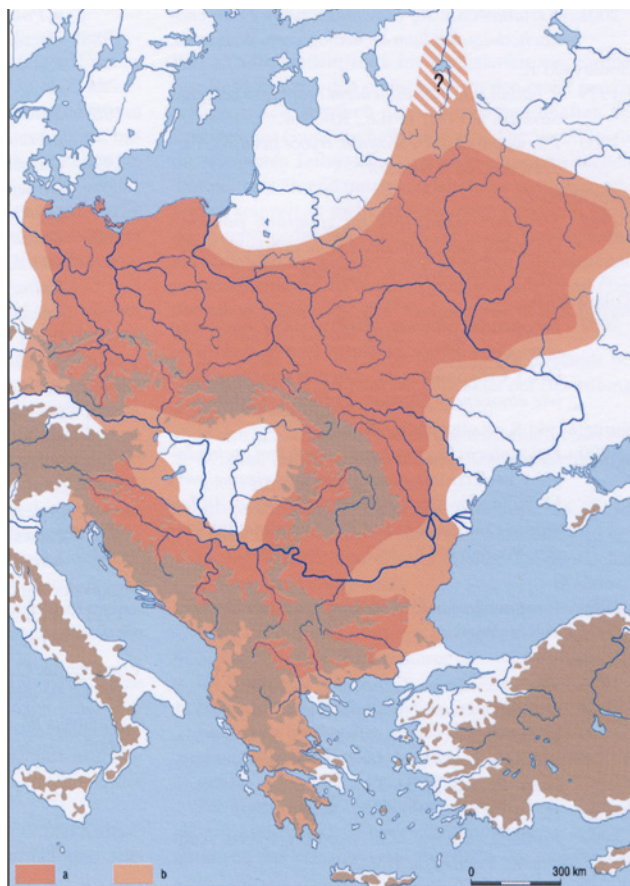
133 <http://brilliantmaps.com/the-genetic-map-of-europe/>.

boli sčasti či úplne prekonalné a nahradené inými koncepciami na vyššom stupni poznania postihujúce skúmané objekty.

Slovanské migrácie ako súčasť aktivít veľkého počtu barbarských kmeňov tzv. sťahovania národov prebiehajúceho od konca 4. do 6. stor. najmä v smeroch z východu a severu Európy na západ a juh, na územia bývalých provincií i vnútrozemie rozpadajúcej sa Rímskej ríše a jej severné periferie sú historicky nespochybniteľné.¹³⁴ (Obr. 21). Hoci kultúra včasných Slovanov bola veľmi prostá a mala ďaleko k úrovni nielen vtedajších mocností Rímskej ríše a Byzancie, ale i barbarských germánskych kráľovstiev, pomerne rýchlo – behom dvoch – troch storočí dokázali tento dištanc podstatne skrátiť a stať sa tak povediac slovami predčasne zosnulého M. Dulinicza „tigróm včasnostredovekej Európy“¹³⁵

Vznik jednotlivých slovanských národov bol dlhodobým a zložitým procesom. V jeho v prvej fáze vznikla na spoločnom území či v tesnom susedstve kolektívna identita rodov a kmeňov s veľmi príbuzným praslovanským jazykom. Už táto identita sa ale v rámci pomerne veľkej „pravlasti“ vyvíjala v troch čiastočne odlišných celkoch.

Procesy migrácií, fragmentácií pôvodných kmeňov a ich opätovného formovania v nových územiach, cestou spájania rôznych kmeňových skupín (na ktorom sa sčasti iste podieľali v starých germánskych územiach aj zvyšky pôvodného oby-

Obr. 21

Rozsah slovanských území v 8. storočí doložený archeologickými, historickými i jazykovednými prameňmi.
A – slovanským osídlením zabrané územia;
B – pohraničné, etnicky zmiešané územia

134 PARCZEWSKI, Michał. Podstawy lokalizacji pierwotnych siedzib Słowian, In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 72, obr. 4.

135 DULINICZ, Marek. Najstarsza faza osadnictwa słowiańskiego w północnej części Europy Środkowej. In Michał Parczewski – Piotr Kaczanowski (ed.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków : Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005, s. 523.

Obr. 22

Rozšírenie hlavných západoslovanských kmeňov v mladšom úseku
včasného stredoveku (8. – 10. stor.).

vatelstva, v strednom i dolnom Podunajsku prežitú avarské (avarsko-slovanské) komunity, Bulhari i romanizované (pôvodom sčasti dácke, trácke) populácie zaniknutých rímskych provincií) boli iste pestré a iba časť z nich sa dá vysledovať lingvistikým výskumom toponým a hydroným a ďalších pozostatkov „staroslovanského jazykového fondu“ – ako sú osobné mená, etnické kmeňové mená v jednotlivých regiónoch či veľkých sídelných oblastiach. V kombinácii s vyššie uvedeným vzrastie v budúcnosti pravdepodobne (na úkor klasických antropologických výskumov genetickej populácií) tiež dôležitosť korelácie výskumov mitochondriálnej DNA i chromozómu Y DNA (interpretácia, objasnenie ich rozporných záverov), štúdium rozšírenia jednotlivých mutácií špecifických génov a molekulárnych biologických údajov potenciálnych slovanských populácií z včasnostredovekých pohrebísk v dostatočne reprezentatívnom množstve, s podporou sprievodných interdisciplinárnych výskumov biochémie, geochemie a molekulárnej medicíny.

Po konsolidácii kmeňových komunit v jednotlivých regiónoch na obrovských priestoroch stredovýchodnej Európy sa postupne začala „spoločná“ slovanská jazyková a kultúrna identita vyvíjať cez staré i novovznikajúce kmeňové identity (Obr. 22)¹³⁶ do identít jednotlivých slovanských národov. V tomto procese najskôr k vlastnej etnickej identite dospeli kmene, ktorým sa podarilo vytvoriť vlastné rané „štáty“ – kniežatstvá a kráľovstvá (České a Poľské kráľovstvo, Bulharsko, Kyjevská Rus). Tie, ktorým sa to nepodarilo, ale v rámci iných štátov (niekedy dočasne i vlastných územno-politických celkov ako u Srbov či Chorvátov) etnicky pretrvali

136 LECIEJEWICZ, Lech. Herkunft und Gliederung der Westslawen. In Alfried Wieczorek – Hans-Martin Hinz (Hrsg.): Europas Mitte um 1000. Handbuch zur Ausstellung. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Stuttgart : Theiss Verlag, 2000, s. 237, obr. 159 – upravené.

si vytvorili vlastné štáty neskôr, zväčša trvalo až v 19. – 20. stor. (Slováci, väčšina južných Slovanov). Časti slovanských komunít kmeňov a kmeňových zväzov lužicko-srbských, lutických i obodritských (vlastne takmer všetky západne od Odry a Nisy a v Pomoransku okrem Lužických Srbov), napriek viacstoročným, často i úspešným konfliktom s Franskou ríšou, smerujúcich už v 9. – 12. stor. viac či menej k vlastným „raným štátom“, jazyku i národnosti sa však nepodarilo vytvoriť svoje stredoveké štáty a to bolo zrejme hlavnou príčinou ich konečných vojenských porážok nemeckým kráľovstvom, straty suverenity, mocenského i ekonomického podmanenia a postupnej jazykovej, kultúrnej i etnickej asimilácie. Až na malé zvyšky zanikli, kultúrne i jazykovo sa asimilovali, rozplynuli v hlavne v nemeckom a poľskom národe. Podobný osud postihol menšie skupiny osídlenia, ktoré sa infiltrovali do pohraničných rakúskych a bavorských východofranských sídelných ekumén. Tu však vo vcelku v mierových pomeroch a vo voľnej závislosti na Franskej ríši, pozvoľna sa christianizovali, ale zostali potom ešte niekoľko storočí pod vlastnou správou až do trvalého pričlenenia k ríši v prvej polovici 12. stor. Prechod od slovanskej k nemeckej, resp. rakúskej epoche tu vidia historici ako v podstate pokojný a prevažne symbiotický.

Väčšina veľkých kmeňových kolektívnych identít stredovekého slovanského sveta si však zachovala svoju kultúru, jazyky a svojbytnosť, bola schopná realizovať postupnú etatizáciu, integrovať do svojich štruktúr menšie kmene a komunity a nakoniec i pretrvala až do vytvorenia terajších moderných štátov. V súčasnosti je existencia národných štátov na celom svete reálnou skutočnosťou, pozitívnym javom aj legitímnym predmetom bádania historických vied. Čo bude ďalej, či sa jednotlivé národy a národné štáty budú nejakým spôsobom transformovať do nejakých foriem multietnických i multikultúrnych konfederácií, ukáže až budúcnosť. Dnes sa stále objavujú nové varianty vzťahu národ – štát, ktoré sa prejavujú niekde segmentáciou, niekde pokusom vytvoriť národný štát,¹³⁷ či naopak legalizovať mnohonárodný či tzv. otvorený verejnoprávny občiansky štát.¹³⁸

137 Ako tomu nasvedčujú sebaurčovacie a separatistické hnutia v mnohých krajinách Európy (napr. Škótsko, Írsko, Katalánsko), ale aj v Ázii (Kurdi, Tamilci, Sikhovia) či Afrike (Ikbovia, Jorubovia a ď.) GUIBERNAU I BERDÚN, Montserrat. *Nations without states: political communities in a global age*. Cambridge : Blackwell, 1999.

138 HOLLÄNDER, Pavel. Soumrak moderního státu. *Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva* 2013/1, s. 27.